

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště historické sociologie

Bc. Kamila Říhová

Pes jako člen společnosti a rodiny

Diplomová práce

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.**

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repositáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem. Zároveň prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. května 2013

Kamila Říhová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce, kterým je doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc., za odbornou konzultaci a vedení. Dále také komunikačním partnerům, kteří ochotně poskytli rozhovory a přispěli tak k provedení výzkumu a k napsání celé práce.

Obsah

Úvod	10
1. Stav současného poznání.....	14
2. Postup a výzkumné metody	27
2.1 Inspirace z literatury	27
2.2 Plán výzkumu	28
2.3 Struktura rozhovoru	29
2.4 Výběr komunikačních partnerů	32
2.5 Průběh výzkumného šetření a sběr dat	32
2.6 Kódování a analýza dat.....	33
2.7 Závěr metodické části	34
3. Výsledky	36
3.1 Charakteristika proměnných u zkoumaného vzorku	36
3.2 Analýza dat	60
3.2.1 Vztahy vznikající mezi lidmi a jejich psy	60
3.2.2 Pes jako náhrada mezilidského vztahu	65
3.2.3 Podoba vztahů mezi lidmi a jejich psy	69
3.3 Shrnutí.....	77
Závěr.....	80
Literatura	83

Abstrakt

Práce je tematicky zaměřena na problematiku vztahů mezi lidmi a jejich psy u vybrané skupiny. Jejím cílem je představit jaké vztahy se tvoří mezi lidmi a jejich psy, zda existují i takové případy, kdy vztah, který si se svým psem vytvořil, jeho majiteli nahrazuje, simuluje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů. A konečně také to, jak takové vztahy vypadají a z jakých příčin se mohou tvořit.

Předložená práce se člení na teoretickou část, která zahrnuje kapitolu shrnující stav současného poznání dané problematiky. Představuje relevantní odbornou literaturu a autory a autorky, kteří se stejné nebo podobné oblasti již věnovali. Dále obsahuje kapitolu, stručně popisující společnou cestu člověka a psa dějinami, moment jejich spojení a vývoj vztahů a rolí, kterými vůči sobě v dějinách disponovali a disponují.

Přínos práce spočívá hlavně ve výzkumné části, v empirickém šetření. Výzkumným přístupem je tu kvalitativní výzkum zahrnující řízené rozhovory dle scénáře a pozorování. Každý krok učiněný ve výzkumu a následná analýza jsou podloženy metodologickou literaturou.

Klíčová slova: Pes ve společnosti, Pes v rodině, lidsko-zvířecí vztahy, domácí mazlíčci

Abstract

The work is focused on the issue of relations between people and their dogs in a selected group. Its aim is to present what relationships are created between people and their dogs and if there are such cases when the relationship that has been developed with a dog, replaces, complements or simulates to its owner any of interpersonal relationships. And finally, how such relationships look like and for what reasons can be formed.

The work consists of a theoretical part, which includes a chapter summarizing the current state of knowledge of the subject, thus representing the relevant literature and authors who have worked on and written about the same or similar field already. In addition, the chapter briefly describes the history of men and dogs union, moment of their connection and the development of relationships and roles.

The work also contains a research part, an empirical survey. The research approach is a qualitative survey, mainly driven by scenarios interviews and observations. Every step taken in research and subsequent analysis are based on the methodological literature.

Key words: Dog in society, the family dog, human-animal relationships, pets

Úvod

Předložená práce pojednává o zapojení zvířat, přesněji psů do každodenního života lidí, a o tom, na jakých úrovních se tyto lidsko-zvířecí vztahy objevují ve společnosti a v rodině. Sociologie věnuje pozornost tématu zejména prostřednictvím existujících a vznikajících vztahů mezi lidmi a zvířaty, a zájmových skupin. Odborná literatura je tedy zaměřena právě na tuto oblast, ale najdeme i díla a články týkající se například historie psiho rodu a problematiky zvířecí morálky a emocí.

O významném zapojení domácích zvířat a obzvláště psů do našeho života dnes už není pochyb. Jejich místo v každodenním životě majitele je nesporné. Vztahy s nimi se objevují na různých úrovních, sdílí lidské domácnosti, jsou zahrnuty do sociálních sítí a vztahů. Motivují vznik mnoha sociálních hnutí, jsou součástí jazyka a lidské symboliky, skrze ně lidé projektují sami sebe. Zmínky o psech nalezneme v náboženstvích, folkloru i v umění, což ukazuje, jakou roli psi v životě lidí hráli a hrají. Zapojení zvířat do lidského života s sebou nese mnoho zajímavých sociálních aspektů a problémů, vytváří se zde významné vzorce chování a specifické skupiny a situace. Pes má v lidské společnosti své místo. Jeho úloha se mění a vyvíjí v závislosti na změnách ve společnosti a ve světě, a proto je patrné, že má tato problematika jistý potenciál přinášet nová témata a argumenty nejen do sociologie.

Se zájmem by měla do této problematiky nahlížet také historická sociologie. Obliba domácích mazlíčků je stará téměř jako lidstvo samo, fenomén zvířat drženíh jako společníků, asistentů a pro zábavu se objevuje v našich dějinách takřka od samého začátku a v průběhu historie nikdy úplně nevymizel, ba naopak. Vztah, který člověka ke zvířatům, a převážně k psům, poutá, se během jejich společného putování dějinami prohlubuje.

Téma je aktuálních vzhledem k tomu, že společnost lidí a zvířat se stále více propojuje, zvířatům jsou například přisouvány (nebo jsou u nich objevovány) lidské emoce a schopnosti a dochází tak k vytváření nových sociálních prostředí a prvků, na které by nemělo být při analýzách dnešní společnosti zapomínáno. Téma je tak relevantní jak pro odborníky, tak pro veřejnost.

Zkoumanou problematikou předložené práce jsou tedy lidsko-zvířecí vztahy, respektive vztahy mezi lidmi a jejich psy, takové jaké se vyvinuly z dlouhé společné cesty člověka a psa. Specifikem zde bude výzkum na téma *Pes jako náhrada*, jenž by měl odhalit, v jakých různých vztazích a situacích figuruje pes jako náhrada, simulace či doplnění některého mezilidského vztahu. Výzkum je vázán pouze na obyvatele města Poděbrady, a to ještě na určitou skupinu lidí, kteří byli z populace vybíráni zcela záměrně na základě předem určených kritérií. Není tedy reprezentativním šetřením, ale spíše poukazuje na možnosti dalšího zkoumání a doplňuje stávající poznání tématu. Práci lze využít také v podmínkách řešených na lokální úrovni, zejména s ohledem na zapojení majitelů psů do veřejného života města.

Vzniká otázka, proč je z široké škály domácích mazlíčků zvolen právě pes. To je však více než jasné. Jak píše Helena Kholová ve své knize *Historie psiho rodu*, už otec zoologické nomenklatury, švédský vědec Carl Linné, určil psu ve svém rozsáhlém díle *Systema natura* jisté nadřazené postavení. Za prvé všechny tvory, které považoval za jeho příbuzné, tedy kojota, vlka, šakala a další, označil slovem *Canis* – pes. A za druhé mu jako druhové jméno nepřisoudil označení *domesticus* - domácí, jako to udělal s ostatními domácími zvířaty, ale dal mu přídvisko *familiaris* – rodinný [Kholová 1987].

Práce obsahuje, jak už bylo řečeno, také výzkumnou část. Jejím cílem je zjistit, jaké vztahy se tvoří mezi lidmi a jejich psy, co tyto vztahy zapříčiňuje a v jakých případech může pes fungovat jako náhrada, doplnění či simulace člověka, respektive vztahu s ním. A konečně, jak potom takové vztahy vypadají. K tomu byly stanoveny následující výzkumné otázky:

- 1) Jaké vztahy vznikají mezi lidmi a jejich psy? Jak se tvoří?
- 2) V jakých případech figuruje vztah se psem jako náhrada, doplnění či simulace vztahu s člověkem?
- 3) Jak vypadají takto vzniklé lidsko-zvířecí vztahy?

Na začátku bádání, ale také v jeho průběhu, se objevila tvrzení týkající se problematiky vztahu lidí a jejich psů. Zda a do jaké míry jsou tato tvrzení pravdivá a platná by mohl ukázat provedený výzkum.

- 1) Může se stát, že ovdovělým lidem pes nahrazuje, doplňuje nebo simuluje zemřelého partnera/ku či vztah s ním. Pes vdově nebo vdovci vyplní volný čas, prostor nebo citovou prázdnotu, která se po smrti partnera může objevit.
- 2) Stejně tak může pes vyplnit prázdný prostor, čas, citové vazby nebo vztahy rodičům, jejichž děti již opustily společný domov.
- 3) Mladým párům před pořízením potomka nebo bezdětným párům může pes nahradit nebo simulovat dítě, případně je připravit na péči o další bytost.
- 4) Lidem žijícím samostatně, takzvaným singles, může pes nahradit, simulovat či doplnit rozličné mezilidské vztahy, jako je právě například vztah s partnerem, dítětem či přítelem.
- 5) Vztah mezi člověkem a jeho psem je vztah vlastního druhu a není náhradou, simulací či doplněním některého mezilidského vztahu.

Práce je členěna do několika oddílů a kapitol. První kapitola pojednává o stavu současného poznání dané problematiky. V té se vychází z titulů, které se přímo dotýkají řešeného tématu, a také je zde shrnuto to, co již bylo k problematice vztahu lidí a zvířat napsáno a jak se na ni dívají jiní.

Druhá kapitola s názvem Historie lidsko-zvířecích vztahů, se věnuje shrnutí společného putování člověka a psa, tomu, jaké vztahy je pojily v dějinách a jak tyto vztahy vypadaly. Vychází se zde z díla Heleny Kholové, *Historie psiho rodu*, Stanislava Komárka, *Ochlupení bližní*, Charlese Pattersona, *Večná Treblinka* a dalších, ale také z různých článků publikovaných například v časopise *Dějiny a společnost*.

Kapitola Postup a výzkumné metody obsahuje popis způsobů použitých k dosažení cíle práce. Pojednává o metodě, v tomto případě o rozhovorech podle scénáře a pozorování, dále o volbě vzorku, průběhu výzkumného šetření, sběru dat a

jejich zpracování a vyhodnocení. Všechny použité výzkumné kroky jsou opřeny o metodologickou literaturu.

Kapitola Výsledky je strukturována do následujících podkapitol: Charakteristika proměnných u zkoumaného vzorku, Analýza dat a Shrnutí. Charakteristika proměnných u zkoumaného vzorku představuje zejména deskriptivní část, v níž je podáván popis respondentů a prostředí, ve kterých byly rozhovory vedeny. Podkapitola Analýza dat je analytickou částí prezentace výsledků, která se dělí na tři oddíly dle sledovaných výzkumných otázek. Předposlední část, Shrnutí má za cíl podat základní dosažené výsledky.

Závěr se pokouší zobecnit a interpretovat dosažené výsledky ve vztahu ke sledovanému cíli práce a ve vztahu k tematické oblasti a stávajícímu stavu poznání. Je zde také snaha o zhodnocení těchto výsledků s ohledem na postup a použité metody a konečně upozornění na to, jak lze poznatky využít pro účely další badatelské práce.

Oddíl Prameny a literatura obsahuje použité materiály, na něž se v textu odkazuje, nebo se kterými bylo zacházeno tak, že jimi byla práce bezprostředně ovlivněna. Přílohy obsahují přepisy rozhovorů s jednotlivými komunikačními partnery.

1. Stav současného poznání

V této kapitole je předložen přehled o stavu současného poznání dané problematiky. Vychází se tu z titulů, jež se přímo dotýkají řešeného tématu, a z těch, které jsou v práci přímo citovány nebo které ji významně ovlivnily. Dále shrnuje to, co již bylo k problematice vztahu lidí a zvířat napsáno dalšími autory a pokouší se díla třídit dle relevance a toho, jakým způsobem práci ovlivnila.

Získat literaturu nebylo příliš těžké, vzhledem k tomu, že podobná témata byla již dříve knižně zpracována, a to jak odborníky z řad sociologů, psychologů, antropologů, etnologů a biologů, tak i laiky. Díla a články jsou jak v jazyce anglickém, tak se dají dohledat i kvalitní práce v jazyce českém.

Prvním krokem bylo zadání rešerše v Národní knihovně České Republiky a v Knihovně společenských věd T. G. Masaryka v Jinonicích s těmito klíčovými slovy: Pes ve společnosti, Pes v rodině, lidsko-zvířecí vztahy, domácí mazlíčci atd.

Po prohlédnutí záznamů a posouzení jejich relevance byly některé knihy a časopisy zapůjčeny, pročitány a dále tříděny podle toho, jaké poznatky prezentují, jaké problémy řeší, a které z nich jsou pro práci podnětné a dají se použít jako východisko či opora.

Největší část literatury a děl, jež rešeršní systém knihoven našel, byly samozřejmě příručky, knihy a brožury pro chovatele. Nalezl příručky jak pro začínající chovatele, tak pro zkušené kynology chovající rozličná plemena psů. Velké množství z těchto knih byly také encyklopedie psů a brožury zabývající se jednotlivými psími plemeny a tím, jak se o které nejlépe postarat. Žádnou z této literatury však nelze označit za literaturu odbornou, proto byly při třídění vyřazeny a práce z nich nevychází.

Z literatury na dané téma jsou podnětná převážně ta díla, která se zabývají lidsko-zvířecími vztahy, jejich podobou, vzájemnou interakcí lidí a psů a s tím spojenými sociálními fenomény, situacemi a vztahy. Knižní zpracování této problematiky zatím není příliš rozsáhlé, ale existuje, stejně tak jako kvalitní články, jež se touto problematikou zabývají. Díla, která pomohla uchopit a vymezit

související pojmy, formulovat výzkumné otázky a cíl práce, jsou vyjmenována a popsána jako první.

Takovou knihou jsou *Ochlupení bližní* od Stanislava Komárka. Dílo pojednává o nejrůznějších aspektech a otázkách lidsko-zvířecích vztahů v různých dobách a kulturách. Autor si dále klade otázky jako: proč nás zvířata tak berou za srdce, proč nás tolik zajímá, co dělají, co nás na nich fascinuje a proč je máme nebo nemáme rádi. Stanislav Komárek se domnívá, že v současné společnosti se otázka adekvátního chování a vztahování se ke zvířatům klade s daleko větším důrazem, než tomu bylo dříve. Ač se kniha věnuje zvířatům obecně, najdeme zde i užitečné zmínky o psech a jejich vztazích k lidem a opačně, a to nejen v kapitole, která je tomuto lidskému společníku věnovaná celá, a z níž pochází následující ukázka.

„Obliba zvířat s úplným imprintingem na člověka je ostatně pradávna. Darwin soudil, že ve vztahu psů k lidem je cosi paranáboženského, i Čapek ve svých pohádkách charakterizuje člověka pro psy jako „boha, ke kterému je možno si čuchnout“ [Komárek 2011:247].“

Velice přínosnou knihou zabývající se problematikou lidsko-zvířecích vztahů je dále ta od autorů Arnolda Arlukeho a Clintona Sanderse *Between the Species*. Dílo se zabývá širokou škálou rolí, jež zvířata v lidském světě a společnostech hrají. Zahrnuje široké spektrum interakcí, do kterých se lidé a zvířata dostávají, od domácích mazlíčků, lidských společníků, ochránců a průvodců, přes zvířata jako zdroj jídla, oblečení, práce, dále přes zvířata v zajetí, jako pokusná a laboratorní zvířata, až po zvířata jako objekt sportu a rekreace. Dílo spadá do literatury, která se pokouší na problematiku nahlížet skrze pohled několika věd a jejich aspektů, například sociologie, biologie, antropologie, kultury, společnosti a přírody.

Knihy je dělena na tři části, respektive otázky ovlivňující podstatu a místo zvířat v současných západních společnostech. První část se věnuje interakcím, vztahům a spojením mezi lidmi a zvířaty. V druhé části se sledují zvířata a instituce, ve kterých figurují. Tedy například, jak se zvířata objevují jako objekty a aktéři ve vědě nebo jako objekty zábavního průmyslu, kupříkladu v zoologických zahradách a akváriích. Třetí část zkoumá některé nové aspekty, porozumění a diskuze týkající

se lidsko-zvířecích vztahů, jež se objevily v literatuře poměrně nedávno. Články v této části se soustředí na role zvířat v lidském psychickém a sociálním zdraví a na důležitost studia lidsko-zvířecích vztahů pro rozšíření porozumění klíčových socio-psychologických záměrů dnešní doby.

Předložená publikace se podrobněji inspiruje a zabývá články, které se týkají psů a jejich rolí, funkcí a vztahů s lidmi. Takovým článkem je například *Dog Ownership as a Gender Display* autora Michaela Ramireze. Pojednává o spojení genderového rozdělení s vlastnictvím psa. Autor se v článku věnuje třem okruhům, za prvé řeší, jak vlastníci psů používají genderové normy pro výběr správného psa. Za druhé, jak vlastníci odhalují a definují své genderové ideologie v konstrukcích chování a vlastností svého psa. A za třetí, jak vlastníci používají psy jako rekvizity představující gender [Ramirez 2006].

Dále se ve sborníku nachází článek *Grayhound Racing and Sports-Related Violence* od Michaela Atkinsona a Kevina Younga. Ten spadá do skupiny studií zabývajících se ale problematikou využívání a týrání zvířat, konkrétně na poli chrtích závodů. Autoři připouští, že ne o všech chrtích a psích závodech se dá mluvit jako o týrání zvířat, s některými zvířaty je naopak zacházeno jako s ceněnými atlety, ale že se přesto týrání okolo psího sportu objevuje a je potřeba mu věnovat pozornost. Atkinson a Young se domnívají, že je nesprávné, jak se tato problematika nebere jako legitimní předmět sociologie a sociologického zkoumání. Podle nich si týrání zvířat, jejich vykořisťování a pronásledování v hlavním proudu západního sportu a volného času, zaslouží hlubší sociologické šetření, než tomu bylo dosud [Atkinson, Young 2005].

Studie *How Shelters “Think“ about Client’s Needs and Unwanted Pets* od Leslie Irvine pojednává o sociálních problémech práce v útulku pro opuštěná zvířata, konkrétně pro psy a kočky. Srovnává to, co si útulky (jako instituce) myslí o lidech, kteří se zbavují svého nechtěného zvířete s tím, jak o tom přemýšlejí ti, kdož se zvířete vzdávají. Článek staví na datech sebíraných na základě zhruba 300 hodin etnografického výzkumu v instituci, kterou autorka nazývá útulek a která je soukromou nevýdělečnou organizací poskytující adopce, veterinární služby,

vzdělávání, trénink a konzultace pro zvířata a jejich nové, staré či potencionální majitele [Irvine 2003].

Domestic Dogs and Human Health od Deborah L. Wells představuje stručný přehled výzkumu, který se zabýval vztahem mezi psem a člověkem. Článek zkoumá hodnotu tohoto vztahu, respektive hodnotu psa jako takového pro psychický i fyzický stav člověka, ale zaměřuje se také na novinky a pokroky v této oblasti. Těmi jsou například schopnost psů vycítit blížící se lidskou nemoc, usnadnit rekonvalescenci z choroby, a dále je zde také role psů jako prevence některých nemocí, jako terapeutů, pomocníků postižených a nemocných, ale i lidí z institucí jako jsou například vězení [Wells 2007].

Těmto programům, tedy tím jak projekty se zvířaty ovlivňují a mění participující vězně, se věnuje také článek *How Prison-Based Animal Programs Change Prisoner Participants* od Gennifer Furst. Autorka odhaluje, že rozvoj vztahu mezi vězni a jejich psy a mezi vězni a ostatními lidmi je propojen. Takzvané PAPs (Prison-based Animal Programs) mohou podle autorky ovlivňovat, jak osoby vnímají a označují sami sebe, a jak je vnímá a označuje jejich okolí [Furst 2009]. Gennifer Furst v článku krátce popisuje také historii těchto programů, jejich současnou podobu a funkce.

Autorka Donna Jeane Haraway je další z těch, které zajímají interakce a vztahy mezi lidmi a zvířaty. Této problematice věnovala hned dvě díla, a to *When Species meet* a *The Companion species Manifesto: Dogs, People and Significant Otherness*.

V díle *When Species Meet*, se Donna J. Haraway dostává hlouběji do tohoto širokého fenoménu a uvažuje tak o interakci člověka s mnoha druhy zvířat, a zvláště pak s těmi, kterým říkáme domácí. Kniha je zčásti monografií a zčásti filozofickou, biologickou a kulturní teorií, jejímž ústředním příběhem je rostoucí pouto mezi vědkyní a jejím psím společníkem, Cayennem, skrze trénink a soutěžení ve sportu agility. Zároveň se zde autorka zabývá také širokou škálou dalších vztahů, od těch mezi zemědělci, ovčáckými psy a ovce, až po symbiózu mikroskopických organismů. Skrze studium pokojových dekorativních domácích zvířat, přes

laboratorní zvířata, až po terapeutické psy, autorka obratně zkoumá filozofické, kulturní a biologické aspekty tzv. zvířecko-lidských setkání.

V této velmi osobní a intelektuálně průkopnické práci Haraway píše, že velmi mnoho je v sázce v těchto jednáních a že výsledky nejsou zaručeny. Neexistuje žádná jistota, žádný šťastný nebo nešťastný konec - sociálně, ekologicky, nebo vědecky. Existuje pouze šance pro vstup na společnou cestu s určitou grácií [Haraway 2008]. Zajímavým poznatkem je také autorčino zjištění, že respekt, zvědavost a znalosti nabyté zkoumáním zvířecko-lidských spojení hovoří silně proti myšlence lidské výjimečnosti [Haraway 2008].

Dílo *Companion species Manifesto: Dogs, People and Significant Otherness* pojednává o implozi přírody a kultury ve společném životě psů a lidí, kteří jsou vázáni tzv. "významnými odlišnostmi." Skrze jejich historii nám Donna Haraway popisuje veškeré záležitosti společného soužití lidí a psů [Haraway 2003]. Manifest se věnuje dvěma otázkám. Za prvé, jak by se mohla etika a politika poučit, kdyby brala vztahy mezi lidmi a jejich psy vážně. A za druhé, jak by mohly příběhy z lidsko-psího světa přesvědčit americké obyvatelstvo a další, kteří si myslí, že historie není důležitá v záležitostech přírody a kultury, že tomu tak není [Haraway 2003].

Velice zajímavé jsou také pojmy, které autorka používá. Ať už jde o *companion species*, tedy jakýsi druh společníků, nebo o *significant otherness*, významné jinakosti nebo odlišnosti, pojmy a pojmenování, které převzalo mnoho dalších autorů zabývajících se lidsko-zvířecími vztahy.

Vztahy mezi lidmi a zvířaty jsou předmětem také díla *Na zvířatech záleží* od Marca Bekoffa. Ten knihu původně psal jako stručný přehled a zjednodušený úvod do problematiky etických otázek souvisejících s využíváním zvířat například pro vědecký výzkum, vzdělávání, ale i pro potřeby každodenního charakteru, tedy pro potřeby odívání, stravy a zábavy. Později dílo dopracoval a doplnil, rozšířil oddíl zdrojů a literatury a přidal slovníček a rejstřík, a tak se z díla stala hodnotná literatura hutného charakteru, která může pomoci i při hledání dalších děl a autorů zabývajících se danou problematikou.

Autor se v knize věnuje několika aspektům týkajících se vztahů lidí a zvířat. Ať už jsou to poznatky z oblasti biologie, tedy to jak například zvířata vnímají, jaká je jejich inteligence a zda mají nebo nemají vědomí, nebo otázky toho, jak rozhodovat o využívání zvířat, o jejich právech a o tom, do jaké míry by lidé měli do života zvířat zasahovat. Dále se zde zabývá také problematikou testování na zvířatech pro účely vědy, medicíny, kosmetiky či odívání a také fungováním, smyslem a účelem zoologických zahrad, parků a akvárií. Autor se domnívá, že pro úplné pochopení zvířat a toho, jak by s nimi mělo být zacházeno a jednáno, bychom se měli umět na svět a nás samotné dívat jejich očima a snažit se nenechat ovlivnit takzvaným speciesismem, tedy předsudkem, jež nespravedlivě upřednostňuje druh homo sapiens. Na to autor upozorňuje i v následující ukázce.

„Od ostatních zvířat se sice značně odlišujeme, ale zdá se vám pravděpodobné, že lidé jsou jediným druhem, který dokáže myslet, cítit bolest, bát se a trpět? Jistě, od psů a koček se bezesporu výrazně lišíme, ale pro názor, že psi a kočky a mnohá další zvířata nejsou schopna svým specifickým způsobem myslet, pociťovat bolest a trpět, neexistuje jediný důvod. Lidé, kteří jsou přesvědčeni, že jen člověk má vědomí, si ve skutečnosti pokoušejí uhájit výjimečné postavení v přírodě, vyvýšit se nad ostatní zvířata, vydělit se od nich [Bekoff 2009:174].“

Zapojení, fungování a existence zvířat a dalších nelidských aspektů, bytostí, věcí a specifík v lidském světě je věnována kniha *Non-humans in Social Science: Animal, Spaces, Things* od Petra Gibase, Karolíny Paknerové, Marco Stelly a dalších. Publikace je dělena do tří částí podle toho, čemu ne-lidskému tedy non-human se věnují, konkrétně tedy na části zvířata, věci, prostory nebo místa. Pro problematiku, které se věnuje tato práce, je nejdůležitější kapitola věnovaná zvířatům a v ní části, které se věnují psům a jejich působení v sociálních vědách a interakcích.

Záměrem této knihy je nabídnout ne-lidskou perspektivu. Autoři jsou si vědomi, že výsledkem by mohla být přehnaná antropomorfizace a že není zcela jisté, zda se podaří objevit některou z dříve neobjevených nebo neuvědomovaných vlastností této ne-lidské perspektivy, ale s vědomím těchto rizik zmiňují a spojují

různé případové studie, které jsou více či méně inspirované takovouto perspektivou. Jejich cílem je poukázat na to, co bylo dlouhou dobu odkládáno a poskytnout nový pohled na to, čím se můžou společenské vědy zabývat. Výsledkem je podle Gibase, Pauknerové, Stelly a dalších zjištění, že by role přírody a sociálních věd, nebo dokonce dichotomie kultury a přírody měly být přehodnoceny.

Jednou z případových studií této knihy, které se věnují psům je v originále znějící *Animals as a Subject Matter for Social Science: When Linguistics Addresses the Issue of Dog's "Speakership"*, jejímž autorem je Chloé Mondéme.

Cílem její kapitoly je vyzorovat a zanalyzovat jaké lidé a psi navazují interakce v kontextu společenského řádu. Na několika případech z praxe, například ze školy pro slepecké psy, ukazuje, jak lidé a psi komunikují verbálně a neverbálně, a také jak tato komunikace vypadá, funguje a jaké má významy pro své aktéry.

V prvním případě popisuje Mondéme situaci, kdy se slepý člověk poprvé setkává se svým novým vodícím psem. Jedná se o jakési testovací setkání, kdy školitel, který slepeckého psa vycvičil, sleduje, jak spolu slepý člověk a jeho nový pes komunikují, jak vypadá jejich vzájemná interakce a zda toto spojení bude fungovat, či je potřeba najít jiného, vhodnějšího psa. Ve druhém výňatku Chloé Mondéme sleduje a analyzuje interakci mezi cvičitelem a budoucím slepeckým psem. V obou případech se ukázalo, že lidský účastník se psem komunikuje a zachází jako se sociálním aktérem, jako s někým, kdo je bytost kompetentní pro interakci. Což dostává psa z výlučně biologického pole zájmu také do prostředí sociálních věd [Mondéme 2011].

Další případová studie, která je relevantní pro problematiku předložené práce, je *Strategies of Cognitive Dissonance Reduction and Unintended Consequences of "Adoption" of Stray Dog in Romania* od Adriany Mica. Ta ve svém textu představuje Bukurešť, jako strategické výzkumné místo pro analýzu mechanismu kognitivní disonance a nezamýšlených důsledků vzniklých záměrnou akcí, a řešení otázky toulavých pouličních psů.

Knihy „*Věčná Treblinka*“ od Charlese Pattersona je taktéž z těch děl, jež byla nápomocna při určení tématu, vymezení pojmů, zaměření a cíle práce. Z knihy byly

čerpány také informace pro kapitolu, která se zabývá historií společné cesty člověka a psa. Badatel svým dílem vybízí čtenáře nejen k zamyšlení nad utrpením milionu bezbranných tvorů, ale popisuje vztah lidí a zvířat v dobách nacismu a v neposlední řadě také přináší neobvyklou charakteristiku nacismu. Dílo je obohaceno autentickými výpověďmi těch, kteří byli očitými svědky tohoto počínání. Charles Patterson velice poutavým způsobem sděluje svou domněnku, že krutosti spáchané na bezbranných zvířatech jsou předzvěstí zločinů na lidech samotných. Tvrdí, že s tím, jak se lidé vzdali odpovědnosti za ochranu a péči o bezbranné a slabé tvory, došlo v zápětí i ke ztrátě nebo otupění citlivosti k utrpení lidí.

Toto dílo bylo do publikace zasazeno zcela cíleně, a to proto, že se na lidsko-zvířecí vztahy dívá ze zcela jiného úhlu pohledu. Nezkoumá, jak jsou si lidé a zvířata vzájemně nápomocni, jaká pozoruhodná a krásná spojení se mezi nimi tvoří, ale popisuje druhou stranu mince, tedy to, co dalšího se může také stát, svěří-li nebo se pouhou náhodou dostane jeden slabší tvor do ruky tomu druhému, silnějšímu tak, jak to autor popisuje v citovaném úryvku.

„Hlavním mechanismem zacházení se zvířaty, který lidé přijali, bylo přesvědčení, že sami mezi zvířata nepatří a že jim jsou morálně nadřazeni...Vztah lidí k jiným bytostem nabyl podoby jakou má dnes – vztah nadvlády, kontroly, manipulace - kdy lidé rozhodují o životě a smrti zvířat, která pokládají za svá“ [Patterson 2002:25].

Vztahy ke zvířatům a konkrétně i k psům v dobách nacismu se zabývá také dílo *Zvířata ve Třetí říši s podtitulem Domácí mazlíčci, obětní beránci a holocaust* od Borise Saxe. Autor nejprve rozebírá kořeny vztahu nacistů ke zvířatům, představuje je skrze poměr k dravci a kořisti, ale také skrze jejich hrůzu ze zvířat, která se ve svém chování až příliš liší od způsobů vlastních civilizovanému člověku. Ve druhé části se dočítáme o zvířecí symbolice v nacistickém Německu.

Pro předloženou práci jsou zajímavé převážně kapitoly *Árijský vlk* a *Židovský pes*. Emblematickým zvířetem nacistů se totiž stal vlk vynikající věrností, principem vůdcovství ve smečce, disciplinovanou divokostí a krutostí. Hitlerovo krycí jméno znělo Vlč, jeho velitelská stanoviště se nazývala Vlčodlak, Vlčí rokle

nebo Vlčí doupě. Vojákům a bojovníkům, kteří měli za úkol vést zákeřné případy ze zálohy, se říkalo wehrwolfs. Protikladem k ceněnému, oslavovanému a divokému vlku byl opovrhovaný krotký pes. Ačkoliv to nebylo vítané, ale spíše pouze tolerované, mohl být pes domácím mazlíčkem, pokud ale patřil židovskému majiteli, byl to "židovský pes" předurčený k utracení. Uznání bylo vyhrazeno pouze válečným psům – německým ovčákům. Zatímco ostatní psi mají podíl šakalí krve, německý ovčák je, jak píše Sax, výhradně potomkem vlka [Sax 2003].

Určit téma a zaměření práce pomohl i časopis *Biograf* a v něm hned několik článků. Například text od Ivany Hejhalové *Jak štěkají psi a lidé*. V něm autorka prezentuje psy jako aktéry, díky kterým můžeme pozorovat a studovat vytváření obrazu druhého, popř. nás samých. Na vybraných novinových článcích o psech, úryvcích z biografie a na zaznamenaných interakcích z terénu analyzuje konstrukci významů a hodnocení, kterými jsou vytvářeny pozice, role, kompetence a práva druhých aktérů společenského života. Ve vybrané ukázce poukazuje také na to, co vše může nejen sociologie a historická sociologie okolo tématu lidsko-zvířecích vztahů zkoumat.

„Zajisté by bylo možné udělat historickou nebo historizující sociologickou analýzu, jakési "dějiny psa". Šlo by o diachronní pohled, zkoumání vývoje instituce a institucionalizace psa ve společnosti. Úloha by mohla být zaměřena na jeden výsek psího života (např. na komparaci nebo proměny postavení loveckých, mytologických, terapeutických, válečných a policejních psů, psů jako domácích mazlíčků apod.), na jednu kulturní nebo náboženskou oblast (např. "dějiny psa v Latinské Americe") nebo na jednu historickou periodu ("dějiny psa ve starověku"). Mohli bychom se zabývat zajímavým projevem institucionalizace psa, kterým je zobrazování psů v literárních a výtvarných dílech. Také bychom se jistě mohli zabírat souvisejícím zákonodárstvím, právními a úředními aspekty. Pozornost bychom mohli věnovat ekonomickým, ekologickým, demografickým, architektonickým a mnohým jiným souvislostem. Při hledání související odborné literatury byste dále mohli narazit na etnografické, antropologické, sociolingvistické či feministicky orientované práce, které jsou synchronními analýzami vybraných

aspektů života psů ve společnosti (psi a domácí násilí, psi v mezilidské komunikaci a konverzaci, komunikace se psy, psi a rodinné rituály apod.)“ [Hejhalová 2004a].

Podobně, i když s jistými odlišnostmi a výhradami, nahlíží na problematiku také Petr Kouřil, jež článkem *Štěkají psi nebo je lidí slyší štěkat* (taktéž v časopisu *Biograf*) navazuje na výše zmíněný článek Ivany Hejhalové. Článek se zabývá problémem kompetencí u zvířat a jejich subjektivitou, a je trochu kritickým komentářem nebo argumentem na článek Ivany Hejhalové. Badatelovým cílem, podle jeho slov v úryvku, není psovi subjektivitu upřít, ale spíše snaha upozornit na to, nakolik je podmíněná představami o tom, co je řeč a jazyk.

„U psa je dle mého názoru třeba počítat se zvláštním typem připsané (pseudo)subjektivity. Tato subjektivita pak zabraňuje uvažovat o nějakých psích komunikačních kompetencích (zvnitřněných znalostech). Cestou, která se nabízí k řešení tohoto metodologického problému, je psovi subjektivitu neodejmout, zároveň však jeho kompetenční potenciál zvnějšnit. Hledat jej v hranicích protínajících prostor společnosti a vnější interpretaci jejich překračování.“ [Kouřil 2004].

Článek *Jak u nás psi vstupovali do sociologie* je opět od Ivany Hejhalové a navazuje naopak na reakci Petra Kouřila na její předchozí článek týkající se této problematiky. Zmiňuje zde mimo jiné, jak ovlivnilo její život, návyky a vztahy s ostatními členy rodiny a potažmo i sousedy to, že se do jejich života dostala fenka Enar.

„Když Enar vstoupila do mého života, začala jsem poprvé zažívat a opravdu zúčastněně pozorovat, co přítomnost a spolužití psa udělá s rodinnou a sousedskou komunikací a vztahy. Jaké to je být pejskařem, jaké dveře se tím otevírají i zavírají, jak milé je poklábosit s jinými pejskaři o tom, zda má váš pes raději paštiku nebo salám, jogurt s kousky ovoce nebo tvaroh s vajíčkem, jaké to je strachovat se, aby se pes nezatoulal či ho nepřejelo auto. Vstupem Enar přišlo do mého života něco živého, chlupatého a obvykle přítulného. Nebylo to však to nejdůležitější. Důležitější byla proměna mých návyků, režimu dne, vztahů s blízkými, což jsou relevantní témata pro sociologii.“ [Hejhalová 2004b].

Další, trochu jinak zaměřenou, přesto podnětnou bibliografií, jsou ta díla, která se zabývají historií lidsko-zvířecích vztahů, zapojení zvířat a převážně psů do světa lidí a tím, jak člověku sloužila kdysi a nadále mohou sloužit a být využívána.

Knihou s touto problematikou, ze které práce vychází velmi významně, se jmenuje *Historie psího rodu* a její autorkou je Helena Kholová. Publikace popisuje dlouhou cestu společného putování člověka a psa od úplného počátku až dodnes. Líčí nejen samotný vznik psího rodu, jeho vývoj a moment, kdy se přidal k člověku, ale také jednotlivé funkce a role, jaké psi ve světě lidí zastávali a zastávají. Podrobně se této knize práce věnuje v kapitole Historie lidsko-zvířecích vztahů, ale ne všechny poznatky, které tato bohatá publikace obsahuje, se do kapitoly vešly, a proto jsou některé její myšlenky představeny i zde. Takovou myšlenkou je například jeden z možných důvodů, proč se člověk rozhodl ochočit si psa. Kromě praktických využití, jakými bylo zpočátku například to, že psi po člověku uklízeli zbytky, varovali před nebezpečím nebo hlídali lidi i jejich majetek, se psi dostali k lidskému srdci také z jiných důvodů.

U některých psích plemen jsou vědomě zachovávány nebo dokonce záměrně šlechtěny „dětské“ znaky. Zachování roztomilého vzhledu mláďat i v dospělosti má svůj význam, protože v lidech stejně jako v ostatních savcích vzbuzují mláďata sympatie a mají tendence se k nim chovat mírněji než k dospělým jedincům. Tato přírodní obranná výsada hrála velmi důležitou roli i při domestikaci a ochočování. Lidem se tato plemena prostě a jednoduše líbila, a proto i teď existuje spousta psích plemen s měkkou srstí, kulatou hlavou, vykulenýma očima a plochým obličejem. Přestože zachování těchto znaků je, jak píše Kholová, často na úkor životaschopnosti, lidé si tyto psy často volí. Možná proto, že dost často připomínají děti a mnozí je takto i berou. Díky této vlastnosti může pes nahrazovat těm, kteří nechtějí nebo nemohou mít vlastní potomky, vztah k mláďatům [Kholová 1987].

Kapitolu Historie lidsko-zvířecích vztahů velice významně ovlivnily také články z časopisu *Dějiny a současnost*. Konkrétně je čerpáno například z článku Stanislava Komárka *Přátelé nejvěrnější*. Komárek popisuje, stejně jako Kholová, společnou cestu člověka a psa, i když samozřejmě ve zkrácené verzi. Věnuje se

domestikaci psa, jeho příbuznosti s vlkem, problematikou takzvaných vlčích dětí (dětí vychovaných vlky), ale také tomu, jak se ke psu stavěly různé kultury, protože je známo, že vztah jednotlivých společností ke psu je velmi ambivalentní. K této problematice autor výstižně uvádí:

„Přítomná doba je, hlavně ve své euroatlantské podobě, psům neobyčejně oddána a takovéto prestiži se, pomineme-li zoroastristický Írán, kde byli prakticky posvátnými zvířaty, nikdy netěšili. Úsloví typu „psa by nevyhnal“, „zpráskat jako psa“, „utopit jako štěně“, „jako pes u boudy“, „psí život“, na přelomu 19. a 20. století ještě přiléhavá, se stávají literárními klišé. Většina jiných kultur má, alespoň v nějaké rovině, vůči psům odpor, štitivost a pohrdání – „psí synu!“ zní známá transkulturní urážka“ [Komárek 2005].

Dalším, pro práci velice podnětným článkem z časopisu *Dějiny a současnost*, byl *Vždy s oddaností tklivou a nezištnou* od Mileny Lenderové. Ta se soustředí na kooperaci lidí a psů převážně v 19. století. Zdůrazňuje, jak důležitá jsou pro tuto problematiku dobová díla jak literární, tak výtvarná, která velice věrně vypovídají o poměrech v tehdejší společnosti a o vztazích lidí a zvířat tak, jako následující ukázka.

„V roce 1821 namaloval berlínský malíř Karl Begas rodinný portrét plný pohody: starostlivý otec, matka s ruční prací, čtyři dcery a dva synové, z nichž jeden drží na klíně malého psíka. Jeho vzezření dává tušit, že se nehodí k zahánění zlodějů ani k lovu. Patří zcela nepochybně mezi členy rodiny“ [Lenderová 2005].

Třetím inspirativním článkem ze stejného časopisu jako předchozí dva je i ten od Marie Koldinské, *Červená chrtice od pana Trčky*. Nese podtitul *Šlechtici a jejich zvířata na prahu novověku* a stejně jako článek Mileny Lenderové poukazuje na užitečnost obrazů, literárních děl, deníku šlechticů a šlechtičen a jejich vzájemnou korespondenci, pro vytvoření obrazu zvířecko-lidských vztahů této doby:

„A přesto se právě v průběhu 16. a 17. století nejen koně, ale zejména psi objevují stále častěji na obrazech. Nejde však jen o žánrové lovecké scény; výrazný je totiž výskyt psů i na podobiznách šlechticů a šlechtičen. Zatímco jezdecké

portréty zpravidla zachycují aristokrata, státníka či vojevůdce na blíže neurčeném a stereotypně pojednaném vzpínajícím se oři, vyobrazení urozeného muže či ženy společně se psem má takřka vždy komornější atmosféru, z níž je mnohem více patrná individualita portrétované osoby“ [Koldinská 2005].

Podnětná pro práci byla také literatura metodologická, která pomohla uvědomit si a dát si pozor na rizika a omezení, s nimiž je možné se setkat ve výzkumné části práce. Konkrétně se jedná o tituly jako *Social Research Methods* od Alana Brymana [Bryman 2012], *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* od Johna W. Creswella [Creswell 2002], *Qualitative Research Design: An Interactive Approach* od Josepha A. Maxwella [Maxwell 2012], *Jak se vyrábí sociologická znalost* od Miroslava Dismana, *Základy kvalitativního výzkumu* autorů A. Strausse a J. Corbinové [Strauss, Corbinová 1999], *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* J. Hendla [Hendl 2005], *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* od Švaříčka a Šed'ové [Švaříček, Šed'ová 2007] a kniha J. Šanderové *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách* [Šanderová 2005].

2. Postup a výzkumné metody

K dosažení cíle bylo vedle prozkoumání současného stavu poznání zapotřebí stanovit výzkumné metody a vybrat vhodný vzorek. Práce vychází ze smíšených kvalitativních metod, a to z rozhovorů podle scénáře a pozorování s tím, že hlavní důraz je kladen na rozhovory. Pozorování je pouze doplňující metoda, která však pomohla při zkoumání toho, jak konkrétní lidsko-zvířecí vztahy vypadají.

Kvalitativní přístup, jak píše například Maxwell, pomůže výzkumníkovi pochopit význam, jaký pro jednotlivé účastníky mají popisované události, situace a akce. Pochopí také proces a kontext, ve kterém účastníci jednají, vliv, který má na jejich jednání a může včas identifikovat neočekávané jevy, které se dají později lépe zkoumat a zapojit do teorie a dalších kauzálních vysvětlení. Individuální, kvalitativní výzkum jde do hloubky problému a generuje výsledky a teorie, které jsou srozumitelné a empiricky důvěryhodné jak pro odborníky, tak pro laiky, a přispívá také ke zlepšení stávající praxe [Maxwell 2012].

Jinými slovy, tedy slovy Švaříčka a Šed'ové, je kvalitativní přístup proces zkoumání jevů a problémů v jejich autentickém prostředí a má za cíl získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých a bohatých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka je potom za pomoci celé řady postupů a metod rozšifrovat, rozkrýt a představit to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu [Švaříček, Šed'ová 2007]. A o to se snažil i následně popsáný výzkum. Pro validitu a pravdivost výzkumu je zde jeho proces představen krok za krokem, a tak je zachována jeho transparentnost.

2.1 Inspirace z literatury

Ke stanovení nejvhodnějších metod pomohly, již v kapitole Stav současného poznání zmíněné, poznatky z literatury zaměřené na metody a techniky sociologických výzkumů. Takovými pracemi jsou *Social Research Methods* od Alana Brymana [Bryman 2012], *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* od Johna W. Creswella [Creswell 2002], *Qualitative Research Design: An Interactive Approach* od Josepha A. Maxwella [Maxwell

2012], *Jak se vyrábí sociologická znalost* od Miroslava Dismana, *Základy kvalitativního výzkumu* autorů A. Strausse a J. Corbinové [Strauss, Corbinová 1999], *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* J. Hendla [Hendl 2008], *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* od Švaříčka a Šed'ové [Švaříček, Šed'ová 2007] a kniha J. Šanderové *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách* [Šanderová 2005]. Tato díla slouží jako opora a východiska pro jednotlivé kroky a postupy v prováděném výzkumu.

2.2 Plán výzkumu

Dalším krokem, po prostudování literatury a výzkumů vztahujících se k dané problematice, bylo vytvoření plánu výzkumu. Ten je nejen podle Hendla významnou částí celé výzkumné akce. Výzkumná strategie a použité metody musí být vhodné pro zodpovězení výzkumných otázek a k tomuto účelu slouží právě plán výzkumu. Ten má určité části, které lehce variiují podle toho, kterého autora zrovna sledujeme [Hendl 2005].

Pro plán neboli design výzkumu prováděným v rámci této práce byl použit Johnem Creswellem popsáný tradiční sekvenční model. Ten představuje design výzkumu jako řadu etap a úkolů, které je potřeba naplánovat a projít při provádění výzkumu či studie. V kvalitativním výzkumu by pak takový plán měl být reflexivním procesem provozovaným a případně upravovaným v každé fázi projektu [Creswell 2002].

1. **Účel výzkumu:** Diplomová práce – Pes jako člen rodiny a společnosti

2. **Výzkumná otázka a konceptuální rámec**

Zpracování výzkumné otázky

- a) Výzkumná oblast – Sociologie (Sociologie každodennosti, volného času, prožitku), Human-animal studies
- b) Téma – Lidsko-zvířecí vztahy, respektive vztahy lidí a jejich psů, jejich historie a současná situace a podoba
- c) Obecné otázky – Jaké existují a jak vypadají vztahy mezi lidmi a jejich psy

- d) Otázky při sběru dat – Otázky, které by měly zjistit, jaké vztahy si lidé vytváří se svými psy a jak, respektive proč, tyto vztahy vznikají. Zda jim tyto vztahy jsou, nebo nejsou náhradou případných chybějících mezilidských vztahů. A jak tyto vztahy vypadají.

Příklady konkrétních otázek:

Jak probíhá Váš den, jak probíhá den Vašeho psa? Kolik času strávíte se svým psem v týdnu a kolik o víkendu? Kolik do psa měsíčně investujete? Proč jste si psa pořídil/a, kde? Co rozhodlo při pořízení právě tohoto psa? Co pro Vás Váš pes znamená? Jaké emoce ve Vás Váš vyvolává? Povídáte si se svým psem? Pomohl Vám pes překonat ztrátu? Atd.

3. **Metody:** Metodou je kvalitativní výzkum, zejména řízené rozhovory dle scénáře, a dále pozorování interakcí mezi komunikačními partnery a jejich psy. Jako analytický nástroj bylo zvoleno otevřené kódování.

4. **Strategie výběru:** Vytipování komunikační partneři, kteří splňují následující kritéria:

a) Vlastní psa

b) Jsou single (tedy bez partnera či partnerky) nebo v mladém páru před založením rodiny nebo vdovcem/vdovou nebo rodičem odrostlých dětí, které se již odstěhovali ze společného domova

2.3 Struktura rozhovoru

Jak je patrné z plánu výzkumu, hlavní metodou byl zvolen kvalitativní výzkum - rozhovory podle scénáře, ty byly vybrány zcela záměrně, protože mohly nejlépe obsáhnout zkoumanou problematiku. Záměrem bylo nasbírat taková data, jež by umožnila prozkoumat téma do hloubky. Bylo tedy potřeba hovořit s každým komunikačním partnerem zvlášť, ke každému přistupovat individuálně, přizpůsobit se jeho vyprávění, reagovat na řečené a pomocí doplňujících otázek z něj „vytáhnout“, co nejkonkrétnější a nejobsáhlejší odpovědi. Tomuto účelu posloužila předem připravená struktura rozhovoru s tematickými okruhy. Stejně jako doporučuje i Hendl, jsou témata a otázky v předložené struktuře rozhovoru řazeny

tak, aby ta nejcitlivější a nejdůležitější byla až ke konci rozhovoru [Hendl 2005]. Totožně pečlivě jako pořadí a formulace otázek jsou zvoleny také prohlubující a sondážní otázky.

K uvolnění atmosféry a naladění narátora či narátorky a výzkumníka na stejnou notu pomohly také přinesené psi pamlsky. Všichni oslovení komunikační partneři mají velice silné vazby na své psy, a tak projevení zájmu o jejich čtyřnohé přátele odbouralo případný počáteční ostych a nedůvěru.

Při provádění a analýze rozhovorů je podle Brymana potřeba vnímat účastníka a jeho výpovědi o událostech a jevech z jeho perspektivy. Jinými slovy je důležité, aby sociální skutečnosti byly vnímány očima těch, kteří je prožívají. Jedině tak může výzkumník docílit správného pochopení a následné analýzy [Bryman 2001].

Zvolen byl, jak už bylo řečeno, rozhovor podle návodu. Ten, jak píše Hendl, ale i jiní, představuje seznam otázek nebo témat, která je nutné v rámci rozhovoru probrat. Takovýto návod má zaručit, že se dostane na všechna pro tazatele zajímavá témata. Je na něm, v jakém pořadí a jakým způsobem získá dané informace, které by měly daný problém osvětlit. Stejně tak má volnost při formulaci otázek a jejich přizpůsobení podle situace. Zároveň však poskytuje možnost provést rozhovory s několika lidmi v alespoň částečně strukturované formě a tak usnadňuje i porovnání a analýzu [Hendl 2005]. Na základě poznatků z metodologické literatury byl tedy vytvořen následující strukturovaný rozhovor:

- a) **Úvod** - představení, důvod rozhovoru, využití rozhovoru, délka rozhovoru, způsob vedení záznamu, zaručení anonymity apod.
- b) **Identifikace účastníka** – pohlaví, věk, zaměstnání, místo bydliště (město, vesnice, část města), s kým bydlí, v jak velkém bytě, domě, jaké má zájmy atd.
u vdov/vdovců – kdy zemřel partner, mají vnoučata, kdy se narodila
u mladých párů – jak dlouho jsou spolu, plánují založit rodinu, kdy

u rodičů, jejichž děti již vylétly z hnízda – kdy se to stalo, jaké to pro ně bylo, mají vnoučata, kdy se narodila

- c) **„Ot’uknutí“ – obecné otázky na vztah ke psům a zvířatům obecně** – kolik zvířat obecně měl/a během svého života, kdy si pořídil/a prvního psa, kolikátý pes je ten současný, jak dlouho ho již má?
- d) **Startující otázky – otázky na každodenní život** – jak probíhá Váš den, jak probíhá den Vašeho psa, kolik času strávíte se svým psem v týdnu a kolik o víkendu, kdo psa venčí, kdo se o něho hlavně stará, má dárky pod stromečkem, k narozeninám, jak vzniklo jeho jméno, kdo ho vymyslel, podnikáte s ním výstavy, agility, cvičák atd., co umí za povely, kousky, jaké má hračky, oblečky, kolik do psa měsíčně investujete, měla Vaše fena někdy štěňata atd.?
- e) **Otázky k problematice jako takové** – proč si psa pořídil/a, kde, co rozhodovalo při pořízení právě tohoto psa, jakou nejdelší dobu jste byl/a od svého psa odloučena, kdo se o psa stará v době Vaší nepřítomnosti, co Vás napadne, když se podíváte na svého psa, co pro Vás Váš pes znamená, jak byste popsal/a co pro vás Váš pes znamená, jaké emoce ve Vás vyvolává, povídáte si se svým psem, dokázal/a byste popsat jaké má Váš pes vlastnosti, myslíte si, že se dá Váš pes popsat lidskými vlastnostmi a emocemi, co se Vám vybaví, když se řekne Váš pes atd.?
- f) **Otázky, co vyplynou, pokud komunikační partner přizná přímo, že si psa pořídil nebo ho má jako náhradu nebo simulaci za někoho blízkého** – pomohl Vám Váš pes překonat ztrátu, nahrazuje je Vám vztah s dotyčnou osobou, jak, co Vás naučila péče o psa (pro páry), Změnil se Váš vztah ke psu po narození dětí, vnoučat atd.?

Na závěr: Vzpomenete si na nějakou zábavnou nebo významnou historku s Vaším psem?

g) Poděkování

2.4 Výběr komunikačních partnerů

Kritériem pro výběr narátorů a narátorek bylo za prvé to, zda vlastní psa a za druhé, spadají-li do jedné z následujících kategorií.

- a) Single – tedy žijí sami bez partnera či partnerky
- b) Mladý pár před založením rodiny
- c) Rodiče odrostlých dětí – děti již s rodiči nebydlí ve společném domově
- d) Vdovec/vdova

Zvoleno bylo účelové vzorkování kvalitativního přístupu, o kterém hovoří například Hendl. Jedná se o účelovou volbu informačně bohatých případů, které slouží pro hlubší studium [Hendl 2005]. To potvrzuje ve své knize i Švaříček a Šed'ová, ti upozorňují na to, že důvěryhodnost výzkumu zvyšuje právě i pečlivý výběr jeho účastníků, kteří by měli mít se zkoumaným jevem bohaté životní zkušenosti. Jejich výběr by měl výzkumník ve své práci pečlivě zdůvodnit a vysvětlit tak, proč byli vybráni právě tito účastníci a právě toto prostředí [Švaříček, Šed'ová 2007]. Tyto informace v předložené publikaci obsahuje ta část práce, která je nazvaná Charakteristika proměnných u zkoumaného vzorku.

2.5 Průběh výzkumného šetření a sběr dat

Na začátku výzkumu byl vytvořen scénář zkušebního pilotního rozhovoru a byl osloven již dříve vytipovaný vhodný komunikační partner. Rozhovor byl nahrán na diktafon, přepsán a analyzován prostřednictvím otevřeného kódování. Během tohoto testování byly odhaleny nedostatky a nepřesnosti, jež pilotní rozhovor obsahoval. Po úpravě a doplnění o nové přístupy byl použit při rozhovorech se zvolenými vhodnými účastníky.

Podle Maxwella provedení pilotní studie, v tomto případě pilotního rozhovoru, slouží k otestování nápadů a metod, které budou použity při výzkumu, k

prozkoumání jejich důsledků a v případě potřeby také k rozvinutí zakotvené teorie. Díky pilotní studii výzkumník lépe pochopí smysl pojmů, jevů a událostí, o kterých dotazovaný hovoří a který jim přikládá [Maxwell 2012]. Cílem pilotní studie, jak tvrdí Disman, je také zjistit, zda se informace, kterou požadujeme, v dané populaci vůbec nachází [Disman 2002].

Prováděné rozhovory trvaly přibližně půl hodiny a byly vedeny v pro účastníky příjemném prostředí, aby bylo dosaženo uvolněné atmosféry a rozhovor probíhal v klidu ničím nerušen. Tedy například u účastníků doma, při oblíbených volnočasových aktivitách či na procházce v přírodě. Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a přepisovány.

Při sběru dat se objevily určité problémy. Jedním z nich byl strach komunikačních partnerů o zachování anonymity. Informace o fungování rodiny, jejím denním režimu a návycích jsou poměrně citlivého charakteru, a tak bylo potřeba účastníky ujistit, že bude zachována anonymita a že data získaná pomocí rozhovorů budou použita pouze pro účely diplomové práce. Dalším problémem se ukázala méně vstřícná a sdílná povaha některých narátorů nebo narátorek. Proto byly otázky v rozhovoru zvoleny tak, aby se i takový účastník mohl nejprve uvolnit a rozprávět nad neformálními a nenásilnými otázkami ohledně jeho psa předtím, než přijdou na řadu otázky na citlivější informace.

2.6 Kódování a analýza dat

Po provedení všech rozhovorů bylo přistoupeno ke kódování. Zvoleno bylo otevřené kódování, jako základní jednotky kódu byly vybrány sekvence slov, věty a větná spojení, aby nedocházelo k vytržení významů z kontextu. Kódy byly následně děleny do několika kategorií vztahujících se k výzkumným otázkám. Ty byly vytvářeny po vzoru Strausse a Corbinové.

Vzhledem k tomu, že se při výzkumu většinou objeví desítky až stovky různých pojmů a kódů, je potřeba je seskupit. Jakmile v pojmech objevíme určité podobnosti a shodné jevy vytvoříme z nich takzvané kategorie, a tak dosáhneme snížení počtu objektů. Jak píše Strauss a Corbinová, kategorie mají určitý pojmový

rozsah, který určuje, které skupiny pojmů neboli subkategorie spadají pod danou kategorii [Strauss, Corbinová 1999].

Další, na co je potřeba si při kódování a analýze dát pozor, je to, aby byla zachována konzistence v zahrnování pojmů, vět a větných spojení pod kód. Kódování totiž v podstatné míře ovlivňuje interpretaci získaných dat a má vliv na míru spolehlivosti výzkumu, která je jinak v kvalitativním přístupu obtížně dosažitelná [Švaříček, Šed'ová 2007].

Kódovat a analyzovat data až po provedení všech rozhovorů doporučuje jako jeden z možných přístupů ve své knize například Joseph A. Maxwell. Píše, že počkáme-li s analýzou až po provedení všech rozhovorů, vyhneme se tomu, že by dříve provedené rozhovory ovlivnily ty následující. Zvolíme-li tuto metodu, je však potřeba, aby otázky v rozhovoru byly správně sestavené a položené, a aby byly nahrávané, což je pro pozdější analýzu velice důležité [Maxwell 2012].

2.7 Závěr metodické části

Pro případný další výzkum na toto, nebo podobné téma by bylo třeba zvážit upuštění od použití diktafonu. A to vzhledem k tomu, že vyprávění o denním režimu, rodině a jejím fungování je vcelku intimní záležitostí a komunikační partneři by se mohli ostýchat a například neodpovídat úplně a přesně. Dále by bylo vhodné při případných dalších výzkumech více využít pozorování interakcí mezi účastníky výzkumu a jejich psy. Data z takovýchto pozorování by mohla poskytnout důležité informace o konkrétních lidsko-zvířecích vztazích.

Jednotliví komunikační partneři jsou pro zachování anonymity prezentováni pouze křestními jmény. Jejich charakteristiky však obsahují také věk, místo bydliště, zaměstnání, to s kým žijí a jaké mají zájmy. Všechny tyto informace totiž slouží k dokreslení situace jednotlivého účastníka či účastnice výzkumu a mohly by mít vliv na podobu a intenzitu jejich vztahů se psy.

Příloha práce obsahuje rozhovory přeepsané tak, jak byly nahrány. Obsahují tedy všechna spisovná i nespisovná vyjádření, citoslovce a projevy. Jedná se o doslovnou transkripci, jak ji popisuje Hendl. Ten ji nazývá procesem převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuze do písemné podoby. Jde

o zaznamenávání doslovných vět, frází a dialektů[Hendl 2005]. Mnoho z vyhodnocovaných taktik, které Hendl popisuje, a které jsou i technikami zvolenými v této práci, využívá doslovné transkripce.

3. Výsledky

3.1 Charakteristika proměnných u zkoumaného vzorku

V této kapitole jsou představeni jednotliví komunikační partneři z hlediska jejich věku, zaměstnání, místa bydliště a zájmů. Obsažena je tu také stručná historie jejich vztahu obecně se zvířaty a konkrétně se psy. Údaje pro tyto „medailonky“ jsou vytěženy z provedených nahraných rozhovorů. Dále tato podkapitola zahrnuje stručnou charakteristiku prostředí, v nichž byly jednotlivé rozhovory prováděny s ohledem na to, jaké vnější faktory mohly ovlivnit momentální náladu, rozpoložení a v té návaznosti odpovědi dotazovaných.

Pro dosažení transparence výzkumu obsahuje tato část také ukázky kódování a kategorizace dat získaných z jednotlivých rozhovorů. U každého respondenta je představeno pouze několik případů, celé rozhovory jsou však přidány do příloh práce. Kódy, které jsou v této části v podstatě vytrženy z kontextu, se do něho vrací zpět v kapitole Analýza dat. Pro přehlednost a lepší orientaci je uvedeno grafické značení použité u kódování a kategorizace.

Otevřené kódování

Základní jednotky: sekvence slov, věty, větná uskupení

Kategorie – popis kategorie

- Kódy
- Subkategorie – případně popis subkategorie: kódy

Hana (55 let)

Paní Hana bydlí v Poděbradech, v blízkosti centra města, v panelovém bytě 3+1. Spolu s ní zde žije také její manžel a 12 let stará fena trpasličího pudla Klaudie. Mezi zájmy paní Hany patří divadlo, kterému se věnuje již mnoho let jako herečka poděbradského ochotnického spolku, a dále pak příroda a její pes. Narátorka Hana pracuje jako zdravotní sestra a působí v domově důchodců.

Hana se svým manželem Petrem nemá žádné děti, každý z nich má ovšem děti z prvního manželství. Tyto děti s nimi už nebydlí, za to je navštěvují vnoučata, kterých mají celkem šest. Hana a její manžel se o společné dítě kdysi pokoušeli, protože se to však nepodařilo, rozhodli se, že se budou starat už jen o společně pořízené psy.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Paní Hana žila se zvířaty již od útlého věku, a ačkoliv se zpočátku jednalo o menší domácí mazlíčky, jako jsou například želvy, její vztah k nim byl vždy kladný a hluboký. V době kdy jako malá žila s matkou a sestrou, neměla dovoleno pořídit si, mimo jiné i z finančních důvodů, vlastního psa. Jakmile se však trochu osamostatnila a začala studovat, dovolila jí matka pořídit si prvního psa, černého pudla Alana. Od té doby již Hana vždy nějakého psa měla a shodou náhod šlo vždy o pudla jiné barvy.

Druhým psem po Alanovi byl pudl apricot (světlé zbarvení srsti pozn. autorky) Daneček. Toho si Hana pořídila se svým tehdejším přítelem. Po jejich rozchodu zůstal pudl u přítele, a to Hana, podle svých slov, špatně nesla a po psovi se jí stýskalo. Možná proto si brzy sehnala dalšího pudla, tím byla hnědá samice Betyнка. Tu pořídila Hana sobě a svým dětem poté, co ji opustil manžel a děti otec rodiny. V této pro rodinu a matku samoživitelku těžké situaci byla Betyнка velice cenným přítelem a rozptýlením. Dříve než Betyнка zemřela, pořídila si narátorka, tentokrát již se svým nynějším manželem, fenu Klaudii, která žije s rodinou dodnes a je hlavním předmětem vyprávění narátorky. Klaudie pomohla svým majitelům překonat smrt Betyňky, fakt, že spolu již nebudou mít děti a v určité míře i tragickou událost, kdy narátorce Haně náhle zemřel syn.

Dnes už si Hana a její manžel uvědomují, že dvanáctiletá Klaudie, která trpí některými stařeckými chorobami a problémy, tu nebude věčně. Uvažují proto o pořízení dalšího psa, který by jim stejně jako to kdysi udělala Klaudie, když umírala Betyнка, pomohl zmírnit bolest ze ztráty milovaného tvora.

Prostředí:

Rozhovor s vypravěčkou Hanou probíhal u ní v bytě. Tak se mohla narátorka uvolnit a v prostředí vlastního domova se v klidu věnovat tazatelce a rozhovoru. Tomu byla přítomna i fena Klaudie, takže součástí výzkumu této respondentky bylo také pozorování toho, k jakým interakcím dochází mezi narátorkou Hanou a jejím psem.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- Když právě ta Betyňka nám pomohla, když odešel táta od rodiny, tak to byl prostě kamarád; ona je i takovej maskot; takže nám tenkrát hrozně pomohla ta Klaudinka a vůbec, já tvrdím, že prostě ti psi sou takoví kamarádi, že pomůžou v těch nejtěžších chvílích.

- *Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: A pak tedy děti chtěly, když táta odešel z domu, tak chtěly mít nějakýho kamaráda; my sme si s Petrem pořídili Klaudinku taky proto, aby ten odchod Betyňky nebyl tak náročnej, abychom to unesli, tak sme si pořídili tu Klaudinku.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje možnost toho, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje, simuluje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *Pes jako dítě: My jí máme ne jako psa, my to máme opravdu jako dítě, protože tím, že spolu, každej máme svý děti, ale nemáme spolu dítě; my sme si řekli, když se to tenkrát nepovedlo, že spolu budeme mít už jenom pejsky.*
- *Pes jako vnouče: A pak mám ještě chlupatý vnouče, tady od Klaudinky; vždycky říkám, že už bych chtěla od Bány, aby měla vnouče, miminko, vždycky jí tím škádlím a ona říká, mami, vždyť už máš chlupatý vnouče, čtyřletý, čtyřnohý.*
- *Pes jako partner, otec, muž: Pak sme měli ještě Betyňku, to byl první náš takovej rodinnej pejsek, kdy nám nahrazoval toho mužskýho, protože tenkrát*

to byla rána, když si manžel našel někoho jinýho a já sem zůstala se dvěma dětma sama.

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující to, jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Vypravěč/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Bere ho s sebou na dovolenou: *Je s námi pořád, Klaudinka, je s námi v jakýmkoliv divadle, všude prostě, všechno přizpůsobujeme Klaudince, nejedem na dovolenou tam, kde by nesměl pes, nejdeme na návštěvu, tam kde by nesměl pes, prostě nechodíme tam, kde nesmí; samozřejmě, k narozeninám dostává, ty má prvního září, tak to dostává, většinou hračky a pamlsky, dostává nějaký dobrůtky; to vždycky má dárečky svoje i pod stromečkem; jednou nám taky hlídala babička, to sme jí tam vždycky odvezli, Klaudinku a říkali sme, že de do školky.*
- Vypravěč/ka připisuje svému psu nebo u něho pozoruje lidské emoce a vlastnosti: *Protože ten den, kdy se stríhá, tak s náma nemluví; já bych řekla, že je paličatá někdy; tak jestli je stydlivá, jo; že je taková svá, je paličatá, je rozmazlená, to určitě.*
- Interakce se psem během rozhovoru: *Ona byla taky úžasná máma, fantastická, vid' (obrací se na psa, hladí ho); to byla prostě láska na první pohled, vid' (usmívá se na psa); ne nechodili, nikam sme nechodili na cvičák (dává Klaudii pusku na hlavu); vybíráme teď takový, aby to bylo měkký a malinký, aby to snědla, protože už vepředu nemá zuby (líbá a mazlí psa, šišlá na něj); má asi čtyři nebo pět, čtyři máš, že jo? (obrací se na psa)*

Jaroslava (76 let)

Vypravěčka Jaroslava je v důchodu a dříve pracovala jako prodavačka. Žije v bytě v centru města s vnučkou, jejím přítelem a jejich 10 měsíčním synem. Narátorka Jaroslava je dva roky vdova, s manželem měli dvě děti, dceru a syna,

kteří už mají své potomky. Dokonce, jak již bylo řečeno, stala se paní Jaroslava už i prababičkou. V části bytu, který obývá, žije ještě 12 let stará fena labradora Golda. Mezi zájmy narátorky Jaroslavy kromě psa, jež je jejím největším koníčkem a přítelem, patří momentálně pravnuček, ale také počítač, na kterém hraje hry, prohlíží internetové stránky (velice často o psech) a píše emaily přátelům.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Paní Jaroslava za svůj život vlastnila již pět psů. Popisuje, že měla spolu se svou rodinou, tedy manželem a dětmi, dva psy a tři feny. Jako prvního zmiňuje psa, kterého její děti našly potulovat se po ulici a přivedly ho domů. Tím byl kříženec Anglického Špringlšpaněla, který, ačkoliv byl takzvaná pouliční směs, vypadal podle slov paní Jaroslavy velice pěkně a čistě. Druhým psem vypravěčky Jaroslavy a její rodiny byl velšský teriér, který byl papírový a tedy čistokrevný. Po té co zemřel, pořizovala si již rodina pouze labradory a tím je i její momentální fena Golda. Ta je již druhou labradorkou tohoto jména, která kdy s rodinou žila. Předcházela jí papírová a chovná fena labradora Golda I., která za život s paní Jaroslavou a její rodinou přivedla na svět jedenáct štěňat v jednom vrhu. To byla pro rodinu velká událost, protože se se štěňaty, když přišel čas, velice těžce loučili a dospěli tak k rozhodnutí, že další štěňata nebudou a že ani další fena nebude chovná. Golda II. tedy není papírová a nikdy štěňata neměla. Co se stane po její smrti a zda si vdova Jaroslava pořídí dalšího psa, není jisté, protože se ona a její rodina domnívají, že je již možná na tak velkého psa příliš stará a nemusela by ho zvládnout. Pořízení menšího plemene se paní Jaroslavě moc nezamlouvá, ale protože je již mnoho let zvyklá trávit čas v psí společnosti, tuto variantu ještě zcela nezavrhuje.

Prostředí:

Rozhovor probíhal v bytě narátorky Jaroslavy a byla mu přítomna i fena Golda. Jaroslava s Goldou spolu tráví takřka veškerý čas, a tak se respondentka uvolnila, odpovídala v klidu a pohodě, a přitom sledovala nebo hladila vedle spící

Goldu. Přesto, vzhledem k tomu, že manžel paní Jaroslavy zemřel teprve před dvěma lety, pro ni bylo poměrně těžké o tomto tématu hovořit. Nakonec to dokázala a poskytla tak velmi cenné informace a poznatky pro prováděný výzkum.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *My už sme si na sebe zvykli, že sme tu spolu samy, když nás tu manžel takhle opustil, takhle nás tu nechal; všechno, všechno na světě pro mě znamená, no, je to dvanáct let.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *Mně to velice pomohlo, že sem jí měla, když nás opustil; já bych skončila asi moc špatně bejvala, takže mi pomohla velice.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje možnost toho, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje, simuluje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *Ona byla jako naše třetí dítě; byli tak jako by to byli naše děti, ti psi; a starali se o ně skoro jako o děti, to oni u nás nikdy nestrádali.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisují jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Vypravěč/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Berou ho s sebou na dovolenou: *Celý den sem s ní, mimoto, když jdu na nákup; mezitím si s ní povídám, protože jí musím vyhodit z gauče, tak si s ní povídám; jinak s náma cestovala všude, na dovolenou jo, prostě všude, všude; v Jugoslávii nejvíc, tam sme jezdili na ten ostrov, tak tam byla s náma vlastně pokaždý; a i po Čechách, když sme jeli, třeba pod stan nebo na nějakou chatu jo.*
- Vypravěč/ka připisuje nebo objevuje u svého psa lidské emoce a vlastnosti: *To ona by byla smutná a stejskalo by se jí.*

- Interakce se psem během rozhovoru: *Že jo Goldi (drbe psa pod bradou a usmívá se na něj); takhle nás tu nechal (hladí psa po hlavě, do očí jí vstupují slzy); to je plavec takovej můj (bere psí hlavu do rukou a usmívá se na ní a hladí ji).*

Kamila (29 let)

Narátorka Kamila žije s manželem, s kterým se brali před čtyřmi lety, v bytě v Poděbradech, v blízkosti centra města. S nimi zde také bydlí tři a půl letý pes plemene Kavalír King Charles španěl jménem Lucky. Kamila pracuje jako kontrolor na nejvyšším kontrolním úřadě, je tedy velmi pracovně vytížená a do práce dojíždí poměrně daleko. S manželem zatím potomka neplánují, nechávají tomu volný průběh, ale v budoucnu by si děti mít přáli. Mezi zájmy paní Kamily patří procházky se psem a manželem, posezení s přáteli a pobyt v přírodě.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Vypravěčka Kamila žije již od dětství ve společnosti zvířat a převážně psů. Její rodina vždy vlastnila velké psy a do této doby jich měla přibližně pět. Prvními psy, které si pamatuje, jsou dobrmani, po nich si rodina pořídila rotvajlera a dnes, kdy už narátorka Kamila se svými rodiči nežije, mají Boserona a jezevčíka. Se svým manželem si Kamila vždy přála psa, protože chtěla, aby jí někdo doma vítal po návratu z práce a také proto, že byla na přítomnost psů v rodině zvyklá. Rozhodli se pro menší plemeno, které si Kamila přála již jako malá dívka, tedy pro Kavalír King Charles španěla, konkrétně psa Luckyho. Vypravěčka Kamila lituje toho, že kvůli svému pracovnímu vytížení nemá na svého psa tolik času, kolik by mu ráda věnovala. Nechává tak převážnou péči o Luckyho na svém manželovi. Jako veliké plus vyústění této situace vidí to, že u svého manžela objevila vlastnosti a schopnosti, o kterých dříve nevěděla. Například to, jak je její muž starostlivý a zodpovědný ohledně péče o další bytost.

Prostředí:

Vypravěčka se rozhodla navštívit výzkumnici v jejím domově. Ta se pokusila vytvořit příjemnou atmosféru nabídnutí kávy, zákusku a ničím nerušené atmosféry. Bylo slunné sobotní odpoledne, a tak se vypravěčka rozhodla zakončit procházku s manželem právě návštěvou výzkumnice a spojit tak podle jejích slov příjemné s užitečným. Rozhovoru tím pádem bohužel nebyl přítomen narátorčin pes, a tak nemohlo proběhnout pozorování interakcí mezi ní a jejím psem.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *Tak pes to jako není rozhodně; že jako určitě je to spíš člen rodiny; rozhodně bych ho nedala na úroveň pro mě prostě jiných zvířat.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *A taky je to v tom bytě smutný, když sou tam takhle jenom dva ty lidi; tak sem si říkala, že by se mi to líbilo, i jim třeba pomoct vlastně, udělat nějakou dobrou skutek.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje možnost toho, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje, simuluje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *Prostě nám tam něco chybělo, ještě když to dítě jako úplně není na pořadu; že ho zatím teda máme jako to dítě; a myslím, že si člověk taky jako naučí si nějak rozdělit tu péči a práci.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Vypravěč/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Berou ho s sebou na dovolenou: *Ještě když byl malej, tak sme mu koupili takovej šustákové obleček, aby nám nenamok prostě; no, většinou sme hledali, kde by ty pejsci mohli bejt ubytovaní.*

- Respondentka připisuje svému psu nebo u něho pozoruje lidské emoce a vlastnosti: *Jo, tak on je strašně svůj.*

Lada (69 let)

Vypravěčka Lada je v důchodu, je jí 69 let a je 8 let vdovou. Dříve pracovala jako vychovatelka ve školní družině, teď se věnuje převážně vnoučatům, svému psovi Míšovi, 7 let starému voříškovi, kříženci drsnosrstého jezevčíka, a ručním pracím. Žije sama v bytě pouze se psem. Má zatím celkem tři vnoučata, dvě od své dcery a jedno od syna. Rodina má velmi pěkné vzájemné vztahy a vazby, s respondentkou Ladou jsou všichni v častém kontaktu. Manžel zemřel po vleklé nemoci a narátorka Lada jeho smrt velice špatně nesla. Překonat toto těžké období jí pomohla rodina a také právě voříšek Míša.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Paní Lada pochází ze zemědělské rodiny, její rodiče chovali hospodářská zvířata, jako jsou krávy, prasata, ovce, slepice a husy. Na rodném statku se ale také vždy pohybovali psi a kočky, nalezcenci a pouliční směšky. Poté co rodinné hospodářství začala obývat se svým manželem, snížil se počet a druhy zvířat pouze na slepice a psy. První, kterého narátorka zmínila, byl pes Čert, podle slov narátorky Lady spíše hlídač než domácí mazlíček. Když se ale narodily Ladiny děti, pořídila si rodina dalšího psa, tentokrát fenu Aminu. Ta trávila svůj čas nejraději s dětmi, se kterými si ráda hrála a zároveň je hlídala. Amina měla za svůj život jednu štěňata, z tohoto vrhu si rodina jedno nechala, a to fenu Betynu.

Když děti vypravěčky Lady dospěly a založily vlastní rodiny, přestěhovala se i s manželem do menšího bytu ve městě a statek přenechali dceři a její rodině. Do bytu se Ladě nezdálo vhodné pořídit si psa, navíc manžel brzy onemocněl a paní Lada si ke starostem o manžela nechtěla přidat ještě starosti o psa. Až po smrti manžela pořídila dcera své matce psa Míšu, který jí nakonec velmi pomohl se se ztrátou druha vyrovnat.

Prostředí:

Rozhovor s narátorkou Ladou probíhal u ní v bytě za přítomnosti psa Míši. Domácí prostředí a přítomnost tvora, který jí je tak blízký, mělo za následek, že rozhovor probíhal ve velice příjemné a přátelské atmosféře, i přestože se chvíli točil i okolo smrti manžela. Protože byl rozhovoru přítomný i vypravěččin pes, mohlo být součástí tohoto rozhovoru i pozorování interakce mezi ním a jeho majitelkou.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *Ale ten pes, ten je tu se mnou pořád a je to takovej můj společník; to je takovej přítel do nepohody i do pohody, vždycky tady pro mě je.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *Vždycky když na mě šel jako zase ten smutek, tak on to tak jako nějak vycejtíl a hned byl u mě a hned se chtěl mazlit; vyplnil mi tu prázdnotu potom, co manžel odešel.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje možnost toho, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje, simuluje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *To ho mám jako takový svoje další děťátko nebo vnoučátko; to s ním slavím skoro jako, když sme slavili narozeniny s dětma, když byly malý.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Vypravěč/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Berou ho s sebou na dovolenou atd.: *To snídáme spolu, já u stolu a Míša tamhle vedle linky, co má svoje mističky; co já se s ním napovídám já; my spolu pořád mluvíme; my v podstatě prokecáme spolu celej den.*

- Vypravěč/ka připisuje nebo objevuje u svého psa lidské emoce a vlastnosti: *No a taky je někdy tvrdohlavej; takže je asi vyčůranej, ale hodnej, to on je určitě hodnej; takže taky je no někdy je radostnej a někdy smutnej, ale to na něm hned poznat jakou má zrovna náladu nebo jak mu je.*
- Interakce se psem během rozhovoru: *To asi až tady Míša, ten mi pomohl (hladí psa po hlavě a usmívá se na něho); ...vid' ty můj chlupáči (opět hladí psa); ...tím bramborákem po hlavě, vid' že jo (směje se a obrací se na psa).*

Lenka (43 let)

Narátorka Lenka pracuje jako regionální ředitelka nejmenované banky, je svobodná, bezdětná, bez partnera/ky a velice pracovní vytížená. Vypravěčka Lenka zatím rodinu neplánuje a nijak intenzivně nehledá ani žádný partnerský vztah. Bydlí v bytě s osm let starou fenkou yorkshirského teriéra. Mezi její zájmy patří divadlo a její fenka Anelí, se kterou se již zúčastnila například kurzu dog dancingu (pohybové cvičení, tanec se psem pozn. autorky). Některé dovednosti, které se tam narátorka a její pes naučili, hned na úvod výzkumnici pyšně předvedli.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Fenka Anelí je zatím druhým psem narátorky Lenky, přesto je její vztah ke psům a zvířatům obecně velice hluboký a kladný. Jako dítě, od svých deseti let, vlastnila Lenka trpasličího pudla. Tento pes žil až do jejích šestnácti a mezi ním a jeho majitelkou se tak rozvinul intenzivní vztah. Přesto si po jeho smrti dlouho žádného dalšího psa nepořídila a chovala pouze dva kanárky. Až před osmi lety se rozhodla k pořízení dalšího psa. V té době jí vážně onemocněl otec a ona tak chtěla sehnat chlupatého kamaráda i pro něho, protože si psa přál. Vypravěčka Lenka tak sháněla psího přítele, který je jednak malý, jednak nepouští chlupy a který je nenáročný, ale aktivní a živý, a tak padla volba na yorkshirského teriéra. To, že to bude přímo fena Anelí, věděla Lenka téměř od samého začátku. Podařilo se jí totiž velice brzo najít chovatele, jehož fena právě porodila štěňata, a tak si hned po jejich

narození vybrala to, které jí nejvíce vyhovovalo. A do té doby než mohla být štěňata odstavena od matky, chodila svou budoucí společnici a kamarádku navštěvovat.

Prostředí:

Rozhovor s narátorkou Lenkou probíhal taktéž v jejím vlastním bytě, po té co se vrátila z práce a již ji žádné další povinnosti ten den nečekaly. Záměrem bylo docílit tak uvolněné a přátelské atmosféry, která by umožnila vypravěčce v klidu se věnovat rozhovoru. Tomu byla přítomná i její fena Anelí, která takřka po celou dobu, kromě chvíle, kdy se vydala seznámit se s tazatelkou, seděla své majitelce Lence na klíně. Tak bylo možné sledovat, jak spolu vypravěčka a její pes fungují a komunikují.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *Prostě je to člen rodiny, absolutní; no tak Anilína je prostě součást mého života, důležitá součást mého života, takovej parťák; takže to je, to je to nejdůležitější, jedna z nejdůležitějších částí mého života, určitě.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *Před osmi lety mi onemocněl táta, docela vážně a vlastně von taky vždycky chtěl psa... takže sem sháněla i pro něho, nějakou radost.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *Aninka, aby nebyla sama doma, tak já jí odvážím, jak říkám, do školky; vona vždycky říká, já mám tady vnouče, psa; já jí mám vlastně taky jako dítě.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Vypravěč/ka jedná se svým psem jako by byl její dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o její dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, mluví se psem a na něho. Bere ho s sebou na

dovolenou: *Aninka vždycky dostává dárek, dokonce vždycky dostává k narozeninám; když pak jedu na dovolenou, třeba tady v Čechách, tak jí беру s sebou; ale i třeba do hotelu jí беру a musím za ní zaplatit; konverzujeme... já si s ní povídám.*

- Vypravěč/ka připisuje nebo objevuje u svého psa lidské emoce a vlastnosti: *A to je pro ni jako utrpení, truchlení; trošku tvrdohlavosti tam bude, ale má takový srdíčko, že i když je bázlivá, tak se snaží mně jako bránit, když někdo přijde.*
- Interakce se psem během rozhovoru: *A pak až tady Anilinka, vid' (bere psa na klín, hladí ho); tak co bych ti řekla, Aninko, co seš (směje se, bere psi hlavu do rukou a ptá se psa); ... takže cestovatelka výtahem (chová a hladí psa, mluví na něj).*

Petr (67 let)

Narátor Petr podniká, věnuje se autodopravě, provozuje pekařství a pohybuje se také v oblasti nákupu a prodeje, je tedy velmi časově vytížený. Žije se ženou a fenou Klaudíí v panelovém bytě v blízkosti centra města. Vypravěč Petr má děti z předchozího manželství, ti už s ním ale nebydlí, za to vnoučata, kterých má šest, ho často navštěvují. Vzhledem ke své časové vytíženosti bere často na své služební cesty i fenu Klaudíi.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Pan Petr žil se zvířaty a převážně se psy takřka celý svůj život. Se svými rodiči, když byl ještě malý a svobodný měl tři psy. V prvním manželství si pořídili jednoho psa, který patřil jeho dceři, a v druhém manželství s Hanou mají již druhého psa. Prvním psem byla Betyнка, fenka trpasličího pudla, a k té si, ještě než zemřela, narátor Petr a jeho žena Hana pořídili opět fenku trpasličího pudla Klaudíi. Ta žije s rodinou dodnes. Podle slov vypravěče Petra měl jeden z nejbližších vztahů právě k Betynce, ale tím úplně nejzamilovanějším psem byla a je Klaudie, kterou si se ženou pořídili, protože se jim nepodařilo počít spolu děti. Klaudie tak pomohla

manželům vyplnit místo, které doma vzniklo poté, co si jejich děti založily vlastní rodiny a opustily domov rodičů.

Klaudie je už dvanáctiletá psí stařenka, a tak Petr a jeho žena uvažují o pořízení dalšího psa. Domnívají se, že stejně jako jim Klaudie pomohla překonat smutek ze ztráty Betyňky, pomůže jim nové štěně lépe zvládnout i odchod Klaudie.

Prostředí:

Rozhovor probíhal doma u vypravěče Petra a jeho ženy. Toto místo bylo vybráno záměrně tak, aby bylo docíleno toho, že se respondent bude cítit komfortně a bude se moci plně věnovat tazatelce. Přesto působil zpočátku narátor Petr při rozhovoru trochu nesvůj a bylo vidět, že mu není úplně příjemné na otázky odpovídat. Časem se však uvolnil a rozhovor mohl probíhat v klidu a ničím nerušen. Nechyběla u toho ani fena Klaudie, takže součástí tohoto popisu je také pozorování interakcí mezi respondentem a jeho psem.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *Ale prostě je to společník, je to člen rodiny.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *No protože já sem doma často sám, Haňďa je doma často sama, protože dělá na směny, že jo, tak my se nepotkáme moc, tak máme tady společnost.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- Pes jako dítě: *Už vlastně nemáme děti doma, tak máme Klaudii, tak se o ni staráme; reaguje na to, když řeknu: pojd' k mamince, to jde hned; z toho prostě vyplývá, aby měla jídlo, aby byla toto, aby jí nebylo něco, staráme se prostě o ni, jako kdyby byla dítě.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Respondent/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Berou ho s sebou na dovolenou: *Třeba dostala adventní kalendář pro psy; my, když kalkulujem třeba, že někam pojedem, nebo dovolená, tak nikdy na ní nezapomenem; my bysme jí třeba nikdy nedali nikomu na hlídání, to ne; my za ní platíme i v hotelu, když jedem do hotelu, tak jí berem s sebou a normálně si ověřujem, jestli tam berou psa.*
- Respondent připisuje nebo objevuje u svého psa lidské emoce a vlastnosti: *Když jí dáme vostříhat, tak je našťvaná a nemluví s náma; nemluví s náma, je uražená; my sme přesvědčený o tom, že by byla nešťastná.*
- Interakce se psem během rozhovoru: *Ona si vždycky dělá, co chce, ale neuteče, vid' Klaudi (obrací se na psa a hladí ho); a jinak vona je hodná, já s ní nemám žádný problém (hladí u toho Klaudii).*

Radka (36 let)

Narátkorka Radka pracuje jako fyzioterapeut, speciální pedagog a fundraiser. Žije sama se svou fenou maďarské vyžly, Aishou. Mezi její zájmy patří procházky se psem, pobyt v přírodě a práce s dětmi. Vlastní děti by si do budoucna určitě přála, jenom zatím nepotkala životního partnera, se kterým by si je pořídila. Vypravěčka Radka je velice pracovitá a svým pracovním činnostem vždy věnovala maximum svého času. S příchodem Aishi se to muselo změnit, a tak je Radka svému psovi vděčná za to, že se naučila odpočívat, dodržovat pravidelný režim a takzvaně vypínat pracovní problémy, alespoň na dobu, kdy jde se svým psem na procházku.

Radka s Aishou se spolu věnují canisterapii, tedy léčebnému fyzickému i psychickému kontaktu člověka a psa. Narátkorka svého psa těmto dovednostem učí a cvičí a společně tak pomáhají nejen dětem ze speciální školy, ale prohlubují i vzájemný vztah.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Narátorka Radka pochází z rodiny, která měla poměrně rozsáhlé hospodářství. Její rodiče chovali králíky, krávy, prasata, ovce, husy a měli také psa. Na život se zvířaty je tedy zvyklá a v podstatě si bez nich ani život představit neumí. Když se odstěhovala od rodičů, pořídila si do svého nového bydlení malého křečka, který ale brzy zemřel. Pak se rozhodla cestovat, a tak byla představa pořízení dalšího zvířete nemyslitelná. Poté co se opět usadila a začala pracovat ve svém nynějším zaměstnání, ve speciální škole, pořídila si rybičky. Skoro tři roky se také odhodlávala k pořízení psa, kterého si dlouho přála. Neustálé odkládání z důvodů časové vytíženosti nakonec konečně vyústilo v to, že si po důrazném postrčení od kolegyně rozhodla psa obstarat. Vypravěčka Radka věděla, že potřebuje psa, který bude dobře socializovaný, vydrží běžet u kola i u bruslí a nezačne brzy trpět dědičnými chorobami a brzkým odchodem do důchodu. Původně se rozhodla pro labradora, ale ti jsou známi tím, že velice brzy trpí na bolest kyčlí. Druhou volbou byl tedy Rhodský ridgeback, ten se jí ale nakonec zdál příliš velký do jejího malého bytu, a tak se rozhodla pro maďarskou vyžlu. To, že výběr padl konkrétně na Aishu, také není úplná náhoda. Narátorka Radka dopředu věděla, že si z nabízených štěňat vybere to, které se nebude schovávat mezi svými sourozenci, ale bude sedět opodál a tím dokáže, že je schopné fungovat i samo. Zároveň však potřebovala fenu, která by se kolektivu nestraničila a dokázala si v něm vydobýt své místo. Konečný výběr byl přece jenom v rukou osudu, protože těmto kritériím odpovídaly dvě fenky. Když ale vypravěčka Radka přišla ke košíku se štěňaty, jako první se k ní vydala právě Aisha, a tak bylo rozhodnuto.

Prostředí:

Rozhovor s narátorkou Radkou probíhal na zahradě speciální základní školy, kde pracuje a kam s sebou bere i svého psa. Vzhledem k tomu, že byl zrovna čas, aby se Aisha proběhla, uvítala respondentka toto místo a průběh rozhovoru, při kterém mohla sledovat, jak si její pes hraje a pobíhá okolo. Pro tazatelku bylo zase

přínosné pozorovat k jakým interakcím mezi narátorkou Radkou a jejím psem dochází.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *A pak se to teda stane tichým společníkem; no tak určitě pro mě znamená hodně.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *Tak sem si řekla, že si pořídím vyžlu, která je ještě dobře socializovaná; protože nejsem doma sama; naučila mě vypínat pracovně.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *No já bych jako řekla, že spíš trošku simuluje; že ted'ko to jako nemám a docela mi naplňuje ten čas, kdybych jako depkařila, že nemám to, co chci mít; řekla bych že jako vyplňuje ten čas, kterej bych byla jako jinde, ale nemám ten vztah takže tak.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisují jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Vypravěč/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Berou ho s sebou na dovolenou: *Ráno vstanu s Aishou, promluví s ní pár vět; pokud sme doma a ne pryč, kde teda většinou jezdí se mnou; ne, ne, já si vybírám tak, abych jí mohla vzít s sebou; komunikuju s ní, jako prostě někdy si myslím, že to až přeháním, že s ní jako mluvím normálně.*
- Respondent připisuje nebo objevuje u svého psa lidské emoce a vlastnosti: *Určitě milá, společenská, hodná, není agresivní; trošku je někdy paličatá; to jako, že je jako vyloženě našťvaná.*

- Interakce se psem během rozhovoru: *A..., nech jí (kárá psa, který přišel obtěžovat tazatelku ale s úsměvem a hladí ho u toho po hlavě); po položení otázky ohledně náhrady mezilidského vztahu začala fena kňučet a majitelku to rozesmálo a s láskou a vděčností se na psa dívala).*

Radek (32 let)

Vypravěč Radek pracuje jako učitel na základní škole na druhém stupni, kde učí zeměpis a tělocvik. Bydlí v Poděbradech v bytě kousek od svého zaměstnání a kousek od centra města. Zde s ním žije jeho žena Kamila a tři a půl roku starý Kavalír King Charles španěl Lucky. Narátora Radka baví sport a vše kolem něj, hlavně fotbal a teď také pes, kterého si se ženou před třemi lety pořídili. Narátor Radek a jeho žena Kamila momentálně potomka neplánují, ale v budoucnu by si děti rádi pořídili.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Radek se svými rodiči měli domy vždy psa, nějaké kočky a také drobná zvířata jako je třeba zakrslý králík nebo morče. Z těch mu v paměti utkvěl jeho kocour Oskar, který byl prvním vlastním zvířetem narátora Radka. Jeho rodina měla vždy, podle vypravěčových slov, silnější vztah spíše ke kočkám než ke psům. Psa, kterého si pořídil se svou ženou, si přála tedy více ona. Dopadlo to ale tak, že většina péče o něj zůstává na Radkovi. Ten na svém psovi oceňuje, že je spíše něco mezi psem a kočkou, protože se chová velice klidně, často spí a pro pohlazení si ke svému pánovi přijde, pouze pokud má náladu. Zajímavé je to, jak respondent rozlišuje vztah, respektive ne-vztah, jež chová ke svému psovi a které choval například k morčeti či zakrslému králíkovi, které vlastnil jako dítě. Zatímco pes Lucky je pro vypravěče Radka členem rodiny a má k němu velice hluboký vztah, city, jež choval ke králíkovi či morčeti by vztahem nenazval. Narátor Radek také přiznává, že ačkoliv měl vždy bližší vztah spíše ke kočkám, jeho pes Lucky si ho dokázal získat a teď už si bez něj nedovede svou rodinu a domácnost představit.

Prostředí:

Rozhovor probíhal v tazatelčině bytě, respondent Radek, který je poměrně časově vytížený se sám připomněl a zavolal, že by se mohl dostavit na rozhovor. Přestože byl v cizím prostředí, působil uvolněně a na otázky odpovídal klidně a zaujatě. Rozhovoru nebyl přítomen respondentův pes, a tak zde bohužel chybí část, kde je popsána interakce mezi ním a jeho psem.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy, z jakého důvodu se vůbec vytvářejí.

- ...*pusu si vytírá, no já říkám pusu, protože je to člen rodiny; no troufám si říct člen rodiny; no pro mě to není jen pes, pro mě už je to hodně osobní.*

- Co může vést ke vzniku těchto vztahů, např. důvody pořízení psa: *Protože vždycky chtěla psa, aby tam nebyla sama, aby jí někdo vítal; a já sem viděl možnost jí udělat radost.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- *Protože to byla i taková si myslím zkouška, jestli se dokážem o něco starat; jo nějak se ten konsenzus díky němu hledá; jo, balíš ho jako, neříkám, že jako dítě, ale jo, něco společného to má.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Respondent/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Bere ho s sebou na dovolenou: *Byl s náma třeba v loni v Tatrách; já si s ním i povídám, hodně říkám mu Lakouši nebo Lakiste nebo mu říkám ty houbičko.*
- Respondentka připisuje svému psu nebo u něho pozoruje lidské emoce a vlastnosti: *Jako dává mi to jako sežrat; je žárlivej strašně majetnickej jo a*

hlídá si jí; je neuvěřitelně společenskéj a milej; občas má takový ten nedůstojný výraz.

Posledními komunikačními partnery, jejichž rozhovory práce analyzuje, jsou manželé Martin a Jolana. Tito dva se od ostatních vypravěčů a vypravěček mírně liší. Ani jeden z nich si nepřipouští a nevnímá to tak, že by jim jejich pes nahrazoval některý z mezilidských vztahů. Oba se o svém psu zprvu vyjadřují spíše jako o zvířeti, než o rovnocenném či vůbec nějakém partnerovi, jako tomu bylo u ostatních komunikačních partnerů. Přesto se v jejich výpovědích objevují části, které tomuto přesvědčení odporují a je tedy určité přínosné jejich rozhovory zanalyzovat a zapojit do výzkumu a pokusit se zjistit, jaká je skutečná situace.

Jolana (32 let)

Narátorka Jolana se žíví jako grafička a bydlí s manželem Martinem v bytě v Poděbradech, v okrajové části města. Spolu s nimi zde žije také dvanáctiletá fena labradorského retrívra Matylda. Mezi Jolaniny zájmy patří divadlo, kreslení a občas i sport. Jolana s Martinem momentálně očekávají narození prvního potomka. Jak již bylo napsáno, Jolana svůj vztah s Matyldou popisuje a představuje odlišně, než jak tomu bylo u ostatních komunikačních partnerů. Narátorka Jolana dává jasnou dělicí čáru mezi vztah člověka a psa. Pes je zvíře, které nesmí do postele a které je v podstatě spíše věcí nebo doplňkem svého pána. Přestože takto Jolana svého psa vnímá, zodpovědně se o něj stará a věnuje mu všechnu potřebnou péči, i když část z ní nechává na rodičích, kteří se o Matyldu starají v době narátorčiny každodenní nepřítomnosti kvůli pracovnímu vytížení.

Rozhovor s vypravěčkou Jolanou je pro srovnání analyzován stejně jako rozhovory s ostatními komunikačními partnery, a to i přesto, že se její odpovědi od odpovědí ostatních poměrně liší. Zanalyzování rozdílů a odlišností je rozebráno až v kapitole Analýza dat.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Vypravěčka Jolana je jediná z oslovených komunikačních partnerů, která není zvyklá žít se zvířaty už od útlého dětství. To je nejspíš jede z původních faktorů jejího odlišného vnímání vztahu se svou fenou. Ačkoliv si Jolana psa vždy přála, bylo jí rodiči sděleno, že pes nebude, protože si neuklízí ve svém pokoji. Později už rodiče trochu polevili a slíbili dceři, že si psa může pořídit, jakmile se rodina přestěhuje do domu se zahradou. Když se tak stalo, přivedla Jolana domů svého prvního a zatím posledního psa, Matyldu. Otec a matka byli zprvu v šoku, ale brzo si na Matyldu zvykli, a i přesto, že původní plán zněl, že bude žít na zahradě, brzy se přesunula do domu a na gauč vedle svých pánů.

Matyldu si Jolana vybrala z dvanácti nepapírových štěňat, která však byla doporučena veterinářem s tím, že jsou čistokrevná. Vypravěčka Jolana toužila po živém psovi, samci, ale při předávce došlo k zaměnění štěňat, a tak, aniž by o tom věděla, si domů odnesla fenu. Celé rodině chvíli trvalo, než zjistili, že jejich Mates, Maty je vlastně Matylda, ale protože si všichni stihli štěně oblíbit, nikdo o výměně neuvažoval a Matylda s nimi žije už dvanáct let. Když se narátorka Jolana odstěhovala od rodičů ke svému příteli, šla Matylda samozřejmě s ní. Dodnes však tráví většinu dne, kdy je její panička v práci, na zahradě Jolaniných rodičů, kde vyrůstala.

Prostředí:

Respondentka Jolana je herečkou poděbradského divadelního spolku, rozhovor tedy probíhal v divadle. Jolanu její práce a koníčky zaměstnávají natolik, že nebylo možné provést rozhovor ve větším soukromí. Přesto respondentka působila během rozhovoru uvolněně, takže mohl proběhnout bez jakýchkoliv komplikací a vyrušení.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- *Taková věc, můj přítel na hraní, takový, jakože vím, že tady pro mě vždycky bude; já furt tam mám ten vztah jako, že to je ten pes a nesmí třeba do postele nebo takovýhle věci.*

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů. V případě respondentky Jolany, také zmínky o tom, že její pes jí nenahrazuje nebo nesimuluje mezilidské vztahy.

- *A naši ji mají víceméně jako vnouče, že tam jde jako do školky prostě; já si myslím, že jako úplně ne, že sme jí neměli nikdy jako dítě, to ne; tak můžeme to ale brát, že je to taková trošku příprava, musíme se o někoho starat jako dalšího, no.*

Podoba vztahu lidí a jejich psů – sdělení implikující nebo popisující jak vztahy mezi lidmi a jejich psy vypadají.

- Respondent/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Berou ho s sebou na dovolenou: *Dostává ... hlavně na ty Vánoce; ale občas se i stane, že jí ho zapomeneme dát.*
- Respondentka připisuje svému psu nebo u něho pozoruje lidské emoce a vlastnosti: *Ona je hlavně hroznej blázen; to bylo hrozný, hroznej cvok; no tak je strašně zvědavá; projevuje tu radost, když jí vynadám, tak to je na ní vidět, že je smutná, že se snaží usmiřovat a takovýdle věci.*

Vypravěčka Jolana se však jako jedna z mála nad otázkou nad psími vlastnostmi a emocemi pozastavila a podivila. Je tedy možné, že nemá pocit, že by její pes projevoval nebo prožíval vlastnosti a emoce podobné nebo totožné s těmi lidskými.

Martin (33 let)

Vypravěč Martin pracuje ve firmě, která se zabývá návrhy a konzultací různých zakázek a bydlí v Poděbradech, v bytě na okraji města s manželkou Jolanou a psem Matyldou, dvanáctiletým labradorem. Se ženou momentálně čekají prvního potomka. Fenu Matyldu si nepořídili spolu, do vztahu ji přivedla Jolana, ale

vypravěč Martin ji přijal jako svého psa. Mezi zájmy narátora Martina nalezneme lezení po skalách a sport obecně, dále motorku, cestování, potápění a divadlo.

Historie vztahu se zvířaty a se psy:

Co si narátor Martin pamatuje, žila s nimi v rodině vždy kočka a většinou i pes. Prvního si pamatuje jezevčíka, ale také různé rybičky, kočky v domě nebo další psy na zahradě. Ze způsobu jakým o těchto zvířatech mluví, tedy „nějaká kočka v domě, nějaký pes na zahradě“ je patrné, že mu žádné z těchto zvířat nijak zvlášť neutkvělo v srdci nebo v paměti, anebo nechce vyvolat tento dojem. Z dalších výpovědí je patrné, že ani se psem své nynější přítelkyně na začátku úplně nepočítal. Fenka byla podle jeho slov v době, kdy spolu začali chodit, převážně u rodičů na zahradě, a tak vlastně vypravěč ani neví, jak se to stalo, že se Matylda u nich v bytě ocitla natrvalo. Přestože Matylda není pes, kterého by si pár pořídil společně a kterého by tedy třeba vybral i narátor Martin, má k němu velmi kladný vztah a považuje Matyldu za člena rodiny. Zařazením Matyldy do rodiny a jejím povýšením možná až na úroveň jejích lidských členů se narátor Martin liší od své ženy Jolany. Příčinou tohoto odlišného vnímání může být fakt, že v rodině narátora Martiny byla od jeho útlých let nějaká zvířata, a tak je na jejich přítomnost v rodinném prostoru zvyklý více než vypravěčka Jolana, která se zvířaty nevyrostala.

Prostředí:

Rozhovor probíhal taktéž v poděbradském divadle, kde tráví respondent Martin velké množství času a cítí se zde tedy příjemně. V době rozhovoru se poděbradští ochotníci připravovali na divadelní představení, a tak došlo občas k vyrušení některým členem. Narátor Martin je však velmi časově vytížený, tudíž rozhovor musel probíhat v divadle, kde v tomto konkrétním představení působí jako zvukař.

Vztahy mezi lidmi a jejich zvířaty – zmínky a náznaky vztahů vytvářejících se mezi lidmi a jejich psy.

- Je to samozřejmě člen rodiny; je to zvíře, který přináší radost, s kterým se ráda mazlíš a chodíš s ním ven, protože má radost; a vždycky si s ní povídám tak jako s prostředníkem.

Náhrada mezilidského vztahu vztahem se psem - jakákoliv zmínka, výrok, který naznačuje nebo přímo implikuje, že dotazovanému vztah se psem nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů.

- Tak oni říkají, že mít psa je vlastně taková předpříprava na mimino, že je tam nějaký pravidelný režim, je tam venčení, sou tam i nějaký starosti zdravotní nebo jiný komplikace, takže je to takový; člověka to nějak připraví na tu rutinu, která k té péči o dítě je pak podobná.

- Respondent/ka jedná se svým psem jako by byl její/jeho dítě, prožívá jeho radosti i strasti, jako by šlo o dítě. Pečuje a zajišťuje svému psovi takový servis, jaký by zajišťoval/a dítěti, nad rámec zajištění stravy a místa na žití. Mluví se psem a na něho. Bere ho s sebou na dovolenou: *Jako u nás v rodině všichni psi dostávají dárečky, takže každé má pod stromečkem vždycky balíček; buď jí povídám, co sem dělal, nebo co budu dělat, kam jedem.*
- Respondent/ka připisuje svému psu nebo u něho pozoruje lidské emoce a vlastnosti: *No tak určitě poznáš na psovi, jestli má radost nebo jestli je smutnej, nebo jestli prostě má blbou náladu.*

3.2 Analýza dat

Podkapitola s názvem Analýza dat je rozebírající částí práce. Provedené rozhovory jsou zde analyzovány dle výzkumných otázek. Jedná se tedy o část, která se věnuje tomu, jaké vztahy se mezi lidmi a jejich psy tvoří, popřípadě z jakých důvodů a za jakých okolností vznikají. Další část se zaměřuje na ty situace, kdy vztah se psem dotyčným nahrazuje, simuluje nebo doplňuje některý chybějící nebo nedostatečný mezilidský vztah. V úvahu pak připadá například náhrada nebo simulace vztahu s dítětem, vnoučetem, partnerem či přítelem. Poslední část představuje to, jak vztahy lidí a jejich psů vypadají, jaké jsou společné rysy těchto vztahů u jednotlivých respondentů a čím se vyznačují. Tato část také slouží jako potvrzení a důkaz toho, co analyzují dvě části předchozí (části podle dvou prvních výzkumných otázek). Tedy výroky jednotlivých komunikačních partnerů o tom, jaké vztahy se svými psy mají, podpírá výroky o tom, jak se k nim chovají a jak s nimi jednáni.

To dokládají také poznatky z pozorování interakcí mezi komunikačními partnery a jejich psy během rozhovorů. Jinými slovy při analýze dat získaných během těchto rozhovorů, tedy díky technice kvalitativního výzkumu je potřeba číst mezi řádky, odlišovat mezi tím, co narátor či narátorka říká od toho, co si skutečně myslí, co skutečně dělá a co ho určuje. Je tedy nutné rozlišovat skutečné významy sdělení od použitých metafor, příměr a implicitních vyjádření, které dotazovaní používají. Proto je následující text analyzován z několika úhlů a pohledů a zároveň navzájem propojován, respektive jeho jednotlivé části jsou si navzájem důkazy a potvrzeními řečeného. Za každou tezi tak následují ukázky z rozhovorů, jež ji potvrzují.

3.2.1 Vztahy vznikající mezi lidmi a jejich psy

Většina komunikačních partnerů zapojených do tohoto výzkumu považuje své psy zejména za svoje společníky, parťáky či kamarády. Vztahy s nimi řadí do kategorie vztahů s někým, kdo je jim neustále nablízku, kdo je nezklame, kdo má

vždy dobrou náladu a kdo dokáže zvednout náladu i druhému. Shodně také většina respondentů řadí svého psa mezi nejdůležitější části svého života. Tuto tezi názorně dokládají následující úryvky:

Lenka (43 let): „No tak Anilína je prostě součást mýho života, to jako, důležitá součást mýho života, takovej parták.“

Jolana (31 let): „Můj přítel na hraní, takový jako, že vím, že tady pro mě vždycky bude.“

Lada (69 let): „To je takovej přítel do nepohody i pohody, vždycky tady pro mě je a je to takovej můj mazel.“

Hana (55 let): „A pak teda děti, když odešel táta z domu, tak chtěli mít nějakýho kamaráda.“

Lenka (43 let): „Takže to je, to je, je to nejdůležitější, jedna z nejdůležitějších částí mýho života.“

Jaroslava (76 let): „Co pro mě znamená? Všechno, všechno na světě, no, je to dvanáct let.“

Jako další velice časté označení role psa či vztahu s ním se objevilo označení psa v rodině jako jejího právoplatného člena. Někteří respondenti řadí svého psa nad ostatní domácí mazlíčky a připisují mu tak stejné místo v rodině jako mají oni sami či ostatní lidské členové rodiny. Do jaké míry jsou takováto tvrzení pravdivá, tedy to jak to ve skutečnosti vypadá, má-li pes dejme tomu stejná práva a povinnosti jako ostatní členové, můžeme zjistit například z toho, jak se komunikační partneři ke svým psům chovají, ať už podle toho jak to popisují, nebo přímo z pozorování interakcí mezi majitelem a jeho psem, které je také součástí této analýzy. Vyjádření tohoto typu představují vybrané přímé citace:

Petr (67 let): „Ale prostě je to společník, je to člen rodiny.“

Lenka (43 let): „Prostě je to člen rodiny, absolutní, já bych řekla, že je skoro na prvním místě.“

Kamila (29 let): „Tak pes to není rozhodně... Že jako určitě je to spíš člen rodiny, rozhodně bych ho nedala na úroveň pro mě prostě jinejch zvířat.“

Radek (32 let): „No ty jo, já si troufám říct, že člen rodiny. No pro mě to není pes, pro mě už je to hodně osobní.“

Martin (33 let): „To je těžko říct, je to samozřejmě člen rodiny, je to zvíře, který přináší radost, s kterým se ráda mazlíš a chodíš s ním ven, protože má radost.“

Co se týká pohnutek, na základě kterých si lidé psy pořizují, a proč se pak takovéto přátelské a možná rovnocenné vztahy mezi nimi pravděpodobně tvoří, jde z převážné většiny o potřebu odstranit pocit samoty a mít při návratu domů někoho, kdo navráťivšího přivítá, projeví radost ze shledání a vyplní tak prázdný prostor a čas.

V případě rodičů s odrostlými dětmi nebo mladých párů, které se vrací z práce v různou dobu, je právě pes ten, na koho se těší, kdo je po celém pracovním dni přivítá a tak jim zlepší náladu a vyplní čas, který by jinak strávili sami při čekání na to, až se vrátí také partner nebo partnerka.

Radek (32 let): „Protože ona vždycky chtěla psa, aby tam nebyla sama, aby jí někdo vítal.“

Kamila (29 let): „A taky je to v tom bytě jinak smutný, když sou tam takhle jenom dva lidi. A tenhle, když přijdeš, tak zavrtí ocáskem a zase de.“

Jolana (31 let): „Ale sem ráda, že ji mám, protože vždycky člověka přivítá, a když máš blbou náladu, tak je hrozně fajn, když tam je.“

Petr (67 let): „Ale tak no, protože já sem doma často sám, Haňďa je doma často sama, protože dělá na směny, že jo, tak my se nepotkáme moc, tak máme tady společnost.“

Podobně je tomu i v případě ovdovělých a samostatně žijících žen, které byly do výzkumu zapojeny. Také pro ně jsou jejich psi těmi, kteří jim vyplňují prázdný

byt a čas, který by je jinak po návratu do opuštěného domova čekal, jak popisuje narátorka Lenka a další.

Lenka (43 let): „A vím, že když přijdu a sem třeba i naštvaná, tak ten pes tě vítá, pes je ten, kterej nepozná, nebo nemá nikdy blbou náladu, i když někdy samozřejmě taky si třeba nechce tak hrát nebo tak, ale mě vítá, takže to je vždycky takový, že se na ní hrozně těším, a ať je to kdy chce, tak prostě vím, že ten pes se na mě těší a já na něj.“

Radka (36 let): „No tak určitě pro mě znamená hodně, protože nejsem doma sama... Naučila mě i vypínat pracovně.“

Lada (69 let): „Ale ten pes ten je tu se mnou pořád a je to takovej můj společník... Takže se mi po něm hodně stejskalo, já už sem si prostě zvykla, že se mnou pořád je a že bez něj už by to nešlo.“

Ovdovělé ženy z provedeného výzkumu rovněž shodně uvedly, že jim pes vyplnil prázdnotu po smrti partnera. Ač obě říkají, že mají oporu i v rodině, místo, které po sobě zanechal zemřelý druh, respektive jeho přítomnost doma, lépe zaplní pes, který je se svým pánem, v tomto případě paničkou, po celou dobu:

Lada (69 let): „Ten je tady pořád se mnou, vyplnil mi tu prázdnotu potom, co manžel odešel. To mi tenkrát hrozně pomohl tenkrát, to jo.“

Jaroslava (76 let): „Mně to velice pomohlo, že sem jí měla, když nás muž opustil, Já bych skončila asi jinak moc špatně bejvala, takže mi pomohla velice, velice.“

Lada (69 let): „Takže sem se rozhodla, že už brečet nebudu, když to rozplakalo i to štěně a od té doby vždycky, když na mně šel jako zase ten smutek, tak on to nějak vycejtil a hned byl u mě a hned se chtěl mazlit, a tak sem se mu musela věnovat a jako sem na ten smutek zapomněla. No on mě Míša hrozně pomohl, hrozně.“

Nejen ovdovělé ženy ale uváděly, že jim jejich psi pomohli v těžkých životních situacích. Tito psi pomocníci se objevili i v rodinách single žen či

v případě nemoci nebo úmrtí v rodinách s odrostlými dětmi jako vypráví například narátorka Lenka nebo Hana:

Hana (55 let):

1. „Takže ta nám tenkrát hrozně pomohla Klaudinka a vůbec, já tvrdím, že prostě ty psi sou takový kamarádi, že pomůžou v těch nejtěžších chvílích. Když právě ta Betyňka nám pomohla, když odešel táta od rodiny, tak to byl prostě kamarád... My sme si s Petrem pořídili Klaudinku taky proto, aby ten odchod Betyňky nebyl tak náročnej, abysme to unesli, tak sme si pořídili tu Klaudinku.“

2. „No ale stal se zázrak, protože ta manželka prostě se stal zázrak, ta její nemoc, ta její rakovina se zastavila, protože i doktoři to říkali, že ona měla pocit, že se musí o ty štěňata postarat a přestala myslet nad svojí nemocí a začala se zaobírat jima.“

Lenka (43 let): „A ještě v té době, vlastně před osmi lety mi onemocněl táta, docela vážně a vlastně von taky vždycky chtěl psa a taky se nemohl už pořádně pohybovat, takže sem sháněla i pro něj nějakou radost.“

Okrajově se v rozhovorech s některými komunikačními partnery objevil i speciální vztah, respektive označení role psa. A to je pes jako maskot a pes jako prostředník. Psa jako maskota popisuje vypravěčka Hana, která je členkou ochotnického divadelního spolku a svého psa s sebou bere téměř na každé představení a na každý výjezd. Narátorka Hana vypovídá, že je její pes vnímán členy divadelního spolku jako maskot, bez kterého by dané představení nemuselo být úspěšné. Prostředníkem se zase někdy stává fena Matylida v domácnosti vypravěče Martina a jeho ženy. Zde se skrze komunikaci si psem předává informace tomu druhému. Oby případy potvrzují následující citace z rozhovorů:

Hana (55 let): „Jo my prostě všechno, každej si na ni zvykne a už, když jí někde nemáme s sebou, protože ona je i takovej maskot, takže se ptají, vy jí dneska s sebou nemáte, jakto. Tak říkám, že je u nás dneska Bára, tak říkala, ať jí netaháme“

s sebou, tak pak máme pocit, že se snad to představení ani nemůže povést, když tam není ta Klaudinka.“

Martin (33 let): „Pořád v jednom kuse, no. Buď jí povídám, co sem dělal, nebo co budu dělat, kam jedu a vždycky si s ní povídáme tak jako s prostředníkem, když sem tam já i Jolča, tak říkáme Matýzovi něco, co vlastně chceš říct Jolaně nebo něco takovýho. Že třeba řekneš: Hele Matýz, už se těšíš taky na ten oběd, vid', už aby byl hotovej...nebo něco takovýho, že mluvíš sice se psem, ale ta poznámka patří někomu jinému. A takhle se vlastně všichni dorozumíváme mezi sebou.

3.2.2 Pes jako náhrada mezilidského vztahu

Problematikou výzkumu byly tedy převážně vztahy mezi lidmi a jejich psy, konkrétně šlo však spíše o to, zda se objevují případy, kdy vztah se psem nahrazuje, doplňuje nebo simuluje majiteli psa některý z mezilidských vztahů. Zkoumány byly alternativy jako pes coby náhrada nebo projekce dítěte, pes jako náhrada nebo projekce partnera/ky nebo pes jako náhrada nebo projekce vnoučete. Výzkum oslovil určitý typ komunikačních partnerů, tedy ty případy, kdy je respondent či respondentka buď single (bez partnera nebo partnerky) nebo vdovou či vdovcem, nebo muž či žena z mladého páru, který je před pořízením potomka (respektive zatím nemá žádné vlastní děti), anebo jde o muže či ženu, jejichž děti již opustily domov a takzvaně „vylétly z hnízda“.

Nejčastěji se dá v odpovědích komunikačních partnerů vysledovat vztah typu náhrada nebo možná simulace vztahu s dítětem. Tento typ se objevuje jak u dotázaných single žen, ovdovělých žen, mladých párů, tak i u rodičů s odrostlými dětmi. Důkazy tohoto vztahu se objevují například přímým přiznáním toho, že pes dotyčné nebo dotyčnému nahrazuje či simuluje vztah s dítětem. Dále jsou to pak nepřímá tvrzení a důkazy vyplývající z chování a jednání se psem a ke psu, které jsou popsány níže. Jako první jsou představeny příklady přímých důkazů:

Petr (67 let): „Už vlastně nemáme děti doma, tak máme tu Klaudii, tak se o ní staráme... a z toho prostě vyplývá, aby měla jídlo, aby byla toto, aby jí nebylo něco, staráme se prostě o ni, jako kdyby byla dítě.“

Hana (55 let): „My to máme ne jako psa, my to máme opravdu jako dítě, protože tím, že spolu, každéj máme svý děti, ale nemáme spolu dítě. My sme si řekli, když se to tenkrát nepovedlo, že spolu budeme mít už jenom pejsky.“

Jaroslava (76 let): „Ona byla jako naše třetí dítě, to my sme jí tak prostě měli s manželem.“

Lada (69 let): „Je to takovej můj mazel a děťátko jo.“

Kamila (29 let): „To třeba můj táta, ten říká, že sem jako, nebo voba s Rád'ou, že sme jako úchylný, že ho zatím máme jako dítě.“

Jak už bylo řečeno, objevují se ale i nepřímé důkazy nebo pouze náznaky toho, že narátorům a narátorkám pes nahrazuje nebo alespoň simuluje či doplňuje chybějící vztah s dítětem. Taková nepřímá potvrzení se dají vysledovat podle toho, jak vypravěč nebo vypravěčka o psu mluví či jak popisuje, že se k němu chová:

Lenka (43 let): „A Aninka, aby nebyla sama doma, tak jí odvážim, říkám do školky a vozim ji k mojí mámě.“

Radka (36 let): „A několikrát sem se přistihla, že když sem jí do toho roka jako vychovávala, tak sem si řekla, že když zvládnou vychovat jí, takže můžu mít dítě.“

Jaroslava (67 let): „A starali sme se o ně skoro jako o děti, to jo, to oni u nás nikdy nestrádali, no.“

Lada (69 let): „To s ním slavim skoro jako, když sme slavili narozeniny s dětma, když byly malý.“

Radek (32 let): „Vždycky sme se bavili, že bysme chtěli nějaký zvíře spolu.“

Kamila (29 let): „Prostě nám něco chybělo, ještě, když to dítě jako úplně není na pořadu.“

Jolana (31 let): „Anebo to budem nějak řešit s našima, že to prostě občas tam pude zase do školky.“

Petr (67 let): „Třeba řeknu: Pojď už domů a ona nejde, ale reaguje na to, když řeknu: Pojď k mamince, to jde hned.“

Oba mladé páry, ať už si připouštějí, nebo nepřipouštějí to, zda jim pes nahrazuje dítě, se také shodli na tom, že je společná péče o psa alespoň částečně připraví na příchod vlastního dítěte a péči o něj. To potvrzují výroky komunikačních partnerů a partnerek Radka, Kamily, Jolany a Martina:

Radek (32 let): „No myslel sem si to a doufám v to, že jo, protože to byla i taková i si myslím jako zkouška, jestli se dokážem o něco starat...Jo, nějak se ten konsenzus díky němu hledá. I potom, když někam jedeš, balíš mu věci, jo, je to takový...Jo, balíš ho jako, neříkám, že jako dítě, ale jo, něco společného to má.“

Kamila (29 let): „A myslím, že si člověk taky jako naučí nějak si rozdělit tu péči a práci...ale myslím jako celkově to, myslím, že to může bejt dobrý.“

Jolana (31 let): „Já si myslím, že jako úplně ne, že sme jí neměli nikdy jako dítě, to ne...ale tak můžeme to brát, že je to taková trošku jako příprava, musíme se o někoho jako starat dalšího no.“

Martin (33 let): „Tak oni říkaj, že mít psa je vlastně taková předpříprava na mimino, že je tam nějaký pravidelnej režim, je tam venčení, sou tam i nějaký starosti zdravotní nebo jiný komplikace takže je to takový. Samozřejmě to není tak náročný, ale zároveň to člověka tak nějak připraví na tu rutinu, která k tý péči o dítě je pak podobná, samozřejmě náročnější, ale dá ti to prostě nějakou průpravu, takže určitě jo.“

S náhradou nebo doplněním vztahu s dítětem také úzce souvisí další simulovaný vztah, jež se v rámci výzkumu u některých komunikačních partnerů objevil a tím je pes jako náhrada, simulace či doplnění vztahu s vnoučetem. Tento vztah se objevil alespoň jednou u narátorů a narátorek z každé zkoumané kategorie. V případě rodičů s odrostlými dětmi šlo např. o „chlupaté“ vnouče v podobě potomka jejich feny.

Co se týká mladých párů, které ještě nemají vlastní děti, i zde se tento vztah objevil. V těchto případech má pes nahrazovat vnouče jejich rodičům, a tak je pravděpodobně na čas zaměstnat natolik, aby netlačili na své děti s pořízením potomka. Obdobně tomu je i u single žen - narátorek, které jsou ve věku, kdy průměrná česká žena již vlastní děti má, proto pravděpodobně dochází k tlakům z okolí či opět ze strany rodičů, a tak i v této kategorii se o psech mluví jako o něčích vnoučatech:

Hana (55 let): „A pak mám ještě chlupatý vnouče. Tady od Klaudinky, to je fredíček, ten tady byl posledně, takže to dycky říkáme, oni bydlejí vedle v baráku a vždycky Bára říká, jdeme k babičce, tak to vždycky už nastraží ouška a už letí, letí sem. Vždycky říkám, že už bych chtěla od Bány, aby měla vnouče, miminko, vždycky jí tím škádlím a ona říká, babi, vždyť už máš chlupatý vnouče, čtyřletý, čtyřnohý.“

Jolana (31 let): „A naši jí maj víceméně jako vnouče, že tam jde do školky prostě.“

Lenka (43 let): „No tak to víš, že by chtěla vnoučata, ale teď má, ona vždycky říká, já mám tady vnouče, psa, vo který se stará.“

Dalším vztahem, který se v kategorii simulace či doplnění mezilidského vztahu objevil, je náhrada či simulování vztahu s partnerem. Ačkoliv je jasné, že pes nemůže člověka ve smyslu partnerského soužití plně nahradit, objevilo se v odpovědích vypravěček i toto označení. Na následujících příkladech je patrné, že narátorky používají příměr *pes - náhrada partnera* pravděpodobně pouze jako již výše zmíněné metafory a přirovnání. Pes v těchto vztazích funguje spíše jako přítel a společník vyplňující čas a prostor, jež by jinak minimálně z určité části patřil lidskému partnerovi. Přesto jsou zde pro ilustraci ukázky těchto výpovědí zařazeny.

Hana (55 let): „Pak sme měli hnědou Betyнку, to bylo v době, to byl první náš takovej rodinej pejsek, když sem se vdala, kdy nám nahrazoval toho mužskýho,

protože tenkrát to byla rána, když si manžel našel někoho jinýho a já sem zůstala se dvěma dětma sama.“

Narátorka Hana v ukázce označuje psa jako náhradu partnera a otce rodiny, ale dle ostatních výpovědí je patrné, že zastával spíše roli přítele a společníka, který měl vyplnit prázdné místo po manželovi, jenž odešel, a pomoci tak překonat ženě samoživitelce a dětem bez otce těžké období:

Hana (55 let): „Když právě ta Betyňka nám pomohla, když odešel táta od rodiny, tak to byl prostě kamarád.“

Psa jako někoho, kdo naplňuje svému majiteli prostor a čas, který by byl jinak bez přítomnosti partnera či partnerky pravděpodobně poněkud prázdný, označuje i single narátorka Radka. Ta přiznává, že jí její pes pomáhá částečně zapomenout na to, že jí vztah s partnerem chybí.

Radka (36 let): „No já bych řekla jako, že spíš trošku simuluje. Asi bych použila tohle slovo. Že teďko to jako nemám a docela mi vyplňuje ten čas, kdybych depkařila, že nemám to, co chci mít... Takže jako tak a řekla bych, že jako vyplňuje ten čas, kterej bych byla jako jinde, ale nemám ten vztah, takže tak. Takže spíš asi simuluje.“

3.2.3 Podoba vztahů mezi lidmi a jejich psy

Vzhledem k tomu, že v případě přímých přiznání toho, že pes simuluje či nahrazuje vztah s dítětem, vnoučetem či partnerem může jít ze strany komunikačních partnerů o pouhé „dobře znějící“ metafory, bylo potřeba takové výroky podložit jinými, které by tato tvrzení potvrdily. Jinými slovy bylo potřeba dohledat důkazy v jiných částech rozhovoru. Z tohoto důvodu jsou výroky komunikačních partnerů analyzované ve dvou předchozích kapitolách, v této části

práce konfrontovány se třetí výzkumnou otázkou, tedy s tím, jak tyto vztahy vypadají. Výroky komunikačních partnerů, ze kterých to přímo nevyplývá, jsou tak podloženy takovými důkazy, které ukazují, že narátor či narátorka skutečně se svým psem také jedná tak, jakoby šlo o přítele či člena rodiny nebo vlastní dítě či vnouče.

Znamená to tedy, že pes dostává takový servis, jakoby šlo například o dítě či vnouče, a to nad rámec pouhého zajištění stravy a nějakého místa k žití. Tito psi například se svým majitelem jedí vybrané lahůdky, dostávají kvalitní stravu a nosí slušivé a drahé oblečky tak, jak vypovídá narátorka Hana, Lenka a další:

Hana (55 let): „To si obejde, a pak teda snídáme, Klaudinka taky papá, vždycky něco dobrýho k tý stravě, ještě vždycky dostane nějakou mňamku.“

Lenka (43 let): „Máma jí totiž naučila, že má na slovo obídek, že to zná, že dostává oběd. Prostě je to, je to tak, když jí ona, tak musí jíst i Anilínka. Má svojí mističku a musí dostat něco dobrýho.“

Jaroslava (69 let): „Pak jdeme zpátky domů, nasnídáme se, to snídáme spolu, já u stolu a Míša tamhle vedle linky, co má svoje mističky.“

Hana (55 let): „No a teď světríčky, naposled sem koupila loni světríčky. Má asi čtyři nebo pět. No a plus dvě trička, to sme jí koupili trička značkový, já bych si v životě nekoupila tak drahý triko jako sem koupila jí, ale protože sme říkali, že vybírám jí většinou takový, abysme pak k sobě třeba ladili. Takže mám jedno, já mám modrý tričko námořnický, tak má modrý a pak má manžel červený tričko pruhovaný, tak má taky pruhovaný červený.“

Kamila (29 let): „A pak dostal takovej krásnej, já myslím, od Rád'ovi tety dostal takovej, já nevím, jestli jako to je kožíšek, takovej tygrovanej s takovýma vzorama a on jako je vždycky načuřenej, když mu to dáme.“

Většina komunikačních partnerů, stejně tak jako své děti a ostatní členy rodiny, bere i své psy na společnou dovolenou. Dokonce si i speciálně vybírají místa, kde jsou k psím mazlíčkům shovívaví a kde je vítají. Pokud psa na dovolenou vzít nemohou, hledají pro obě strany nejúnosnější řešení, tedy taková, aby nestrádal

pes ani jeho majitel například smutkem z odloučení. Následující úryvky tuto tezi potvrzují:

Kamila (29 let): „No a teď většinou sme hledali, kdy ty pejsci mohli bejt jako ubytovaní. Že jako v loni, jak sme byli na tom Slovensku, tak to byl s náma, ale jako k moři bych ho asi nebrala. Protože že jo, opravdu, jak ty vedra ještě špatně snáší, tak aby tam byl zavřenej někde v apartmánu celej den, to je blbý. Takže, když jedem k moři, tak ho většinou hlídá Rád'ova babička s tetou.“

Radek: „My ho bereme s sebou. Byl s náma třeba v loni v tatrách, ale třeba k moři s náma nejezdí... A tak když jezdíme k moři, tak se dá k babičce a dědovi, je tam velká zahrada a pes, se kterym on vychází dobře.“

Martin (33 let): „Ale když nikam nejedem, tak samozřejmě je s náma a berem jí i na vejlety typu na chatu. nebo když jedem lízt někam dolesa, tak jede prostě s náma a buď jí vezmm pelech nebo tam někde blázní a lítá po lese a zabaví se.“

Jaroslava (76 let): „Jinak s náma cestovala všude, na dovolenou jo, prostě všude, všude. V Jugoslávii nejvíc, tam sme jezdili na ten ostrov, tak tam byla s náma vlastně pokaždý, když sme tam jeli. A i po Čechách, když se jeli, třeba pod stanem nebo nějakou chatu, jo, tak to s náma vždycky byla.“

Lenka (43 let): „Ale jinak, když pak jedeme, kdy pak jedu na dovolenou, třeba tady v Čechách, tak jí беру s sebou... Ale třeba i do hotelu jí беру a musím za ní zaplatit, takže třeba sme byli a bylo to dvěšť, třista padesát za noc, za psa, takže musíš zaplatit.“

Radka (36 let): „Ne, ne, já si vybírám tak, abych jí mohla vzít s sebou. Byli sme třeba i na čtvrtek, pátek, sobota, neděle tady v Čechách, tak to je bez problému. A jako já nemám nikoho, kdo by se mi o ní delší dobu postaral. A ještě se mi zdál ten její rok, kdy sem řešila třeba ty minulý prázdniny jako krátká doba na to, abych jí nechala třeba v tom hotelu nebo tak. Ale teď si jako myslím, že letos už to jako zkusím, že jí tady nechám třeba ty tři, čtyři dny, střídavě u táty nebo u mámy.“

Někteří z oslovených komunikačních partnerů stejně pečlivě jako místa pro dovolenou vybírají například restaurační zařízení a své přátelé podle toho, zda k nim smějí psi nebo nesmějí. O tom mluví například vypravěč Petr a jeho žena Hana.

Petr (67 let): „My když kalkulujem třeba, že někam pojedem. nebo dovolená, tak na ní nikdy nezapomenem. A jak sem říkal, my jí nikomu nedáváme na hlídání, jenom někdy na pár hodin třeba Barče, ale to je celý, to jí jinak nedáváme nikomu. My sme přesvědčený o otm, že by byla nešťastná. My za ní i platíme v hotelu, když jedem do hotelu, tak jí berem s sebou a normálně si ověřujem, jestli tam berou psa. Všude s náma chodí, my dem do restarurace a ona de s náma a když nás tam nechťej se psem, tak tam nejdem... I na lodi s náma jezdí, sice nemá vestu jako některý psi na plachetnici, ale my jí hlídáme.

Hana (55 let): „Je s náma v jakýmkoliv divadle, všude prostě. Všechno přizpůsobujeme Klaudince, nejedem na dovolenou tam, kde by nesměl pes, nejdeme na návštěvu, tam kde by nesměl pes, prostě nechodíme tam, kde nesmí. Protože i si vybíráme takový známí, kde může bejt s náma Klaudinka.“

Zvláštní pozornost si zaslouží také fakt, že oslovení komunikační partneři slaví se svými psy jejich narozeniny a obdarovávají je i na Vánoce podobně jako své děti, vnoučata či ostatními členy rodiny. Psi tak mají pod stromečkem zabalené dárky, které většinou obsahují pamlsky, ale také například hračky, oblečky a různé doplňky jako vodítka, misky a obojky:

Hana (55 let): „Samozřejmě, k narozeninám dostává, ty má prvního září, tak to dostává. Dostává většinou hračky, pamlsky dostává nějaký dobrůtky, pak dostává, koupíme jí třeba šunčičku, která je jenom její plus teda, snažíme se jí nedávat lidský jídlo, maximálně třeba zhřešíme, když máme kuřecí nebo šunku, ale jinak jí nedáváme. Ale dostává jenom takový ty nejlepší pamlsky, takový ty měkounký, to vždycky má dárečky svoje i pod stromečkem.“

Petr (67 let): „Jak kdy, když je za něco třeba. Taky k Vánocům a k narozeninám. Třeba dostala i adventní kalendář pro psy.“

Lada (69 let): „No a k narozeninám, to mu já dávám, protože nevím, kdy se přesně narodil, tak vždycky když mám já narozeniny, v říjnu, tak to má jako i Míša narozeniny, protože on je taky někdy na podzim, tak to mu dávám dárek a slavíme spolu jako ty narozeniny... To já mu udělám třeba slanej dort, z párků nebo nějaký šunky a on si ho jako s ní.“

Lenka (43 let): „No jasně, dostává. Aninka vždycky dostává dárek, dokonce vždycky dostává k narozeninám, to dostává spíš jen nějaký mňamky. Ale k Vánocům dostává od mámy, ale pozor, dostává i od mejch podřízenejch!“

Trochu jinak než ostatní komunikační partneři prožívá narozeniny a Vánoce vypravěčka Jolana. Ta, jak bylo již v kapitole Charakteristika proměnných u zkoumaného vzorku napsáno, bere svého psa jinak než ostatní oslovení narátoři a narátorky. Mezi psa jako zvíře a člověka dává dělicí čáru a určuje každému z nich jinou úroveň v právech a povinnostech, které pro něj platí například v rodině. Právě proto asi i oslavu se psem a obdarovávání psa na Vánoce neprožívá tak intenzivně jako ostatní a může se stát, že někdy zapomene psa obdarovat. Její manžel Martin, který se psy od útlého dětství vyrůstal, má naopak z rodiny zažitě zcela jiné zvyky, což ukazují vybrané části rozhovorů:

Jolana (31 let): „Dostává, ale občas se stane, že jí ho zapomenem dát. Třeba letos to bylo tak, že sme ho koupili a pak sme si vzpomněli dva dny potom, jééé my sme jí nic nedali, tak jí ho pak dáme, ale jako dostává. Hlavně na ty Vánoce, na ty narozeniny ani tak ne, ale na ty Vánoce. Teď dostala takovou hračku, takovýho panáčka na přetahování, kterej chrastí.“

Martin (33 let): „No jasně, u nás jako v rodině všichni psi dostávají dárčky, takže každej má pod stromečkem vždycky balíček. Protože máma má psa, ségra má psa, Tomáš má psa, takže u nás je těch psů celá řada a dycky tam má někdo třeba nějakou kost.“

Součástí rozhovorů byla také otázka na to, jaké má daný pes vlastnosti a jaké projevuje emoce. Cílem tohoto dotazu bylo zjistit, zda komunikační partneři svým psům připisují nebo u nich objevují emoce a vlastnosti, o jakých se mluví v souvislosti s lidmi. Ukázalo se, že tato otázka byla poměrně zbytečná, protože téměř všichni vypravěči již před položením této otázky sami od sebe popisovali povahu, vlastnosti a emoce přesně tímto způsobem. Do položení této otázky komunikační partneři neměli problém označení lidských vlastností a emocí používat v souvislosti se svými psy, jakmile otázka zazněla, tak se někteří začali podívat a zprvu nevěděli, jak mají odpovědět. Proto se tato část zaměřuje spíše na úryvky z rozhovorů, které se objevily před položením otázky a vyšly tak přirozeně z podvědomí komunikačních partnerů. Tuto tezi významně potvrzují úryvky rozhovorů vybrané téměř ze všech komunikačních partnerů, jenž se výzkumu účastnili.

Hana (55 let): „Já sem ta, která koupe, ta která češe, která jí zastříhuje, kapu kapky, dělám takový ty nepopulární věci, takže mám někdy pocit, například tenhle tejden, protože ten den kdy se teda stříhá, tak s náma nemluví, proto, já sem dřív stříhala psy, ale teď už to nedělám, protože sem měla pocit, že má na mě ještě větší vztek, takže teď zastříhávám jenom, když je třeba. Jinak k holiči chodíme, ale to je tenhle tejden, jenom jí sundám kšírky a už jako pozná, že se de koupat, tak to už je našťvaná, nemá ráda koupání a pak jí dám sem laryssku (deka) a dám jí fukar na teplo a to miluje. A trošičku mi odpouští, já vždycky pak musím chystat nějaký dobrůtky, takový odpustky.“

Lada (69 let): „No a taky je někdy tvrdohlavej jo, třeba když na něj zavolám a on zrovna čichá k něčemu zajímavému tak ke mně nejde, ani když na něj křičím třeba třikrát. To já už pak k němu jdu a on mě radši rychle oběhne a už čeká u dveří, takže je asi i vyčůranej, ale hodnej, to on je určitě hodnej.“

Radek (32 let): „No je to jiný, prostě eště jako žárlivecký. Jako dává mi to sežrat, že teď sem jako já na ní a leží na ní. Jo a to je takový jako, že je žárlivej, strašně majetnickej jo a hlídá si jí.“

Lenka (43 let): „teď sem byla vlastně tři tejdny pryč, tak to vona je u mámy. A to je pro ní utrpení, to je jako truchlení.“

Oslovení komunikační partneři si také všichni do jednoho se svými psy povídají. Sdělují jim, co budou dnes společně nebo každý zvlášť dělat, stěžují si na příkoří a problémy, které je sužují, anebo s nimi sdílejí zážitky a příběhy, které se jim udály během dne. Takový hovor se psem jim může pomoci uvolnit napětí například z práce, naplnit prázdný byt povídáním a zlepšit náladu tak, jak je tomu u narátorky Jaroslavy, lady a dalších:

Jaroslava (76 let): „Povídám si s ní pořád a vo všem. Nadávám, že mě muž vopustil, no vo všem.“

Lada (69 let): „Jo a taky je to, je strašně chytřej, jakože mi přijde, že mi někdy úplně rozumí, jako co mu říkám normálně lidskou řečí, tak že tomu úplně rozumí. Třeba když ho tady musím nechat, protože du k doktorovi a nevím, jak tam budu dlouho, tak aby nečekal na ulici, tak ho nechávám doma. A vždycky mu říkám: Míšo, panička musí k panu doktorovi, aby jí napsal prášky, a tam pejskové nemůžou, musíš počkat doma.“

Martin (33 let): „Pořád v jednom kuse, no. Buď jí povídám, co sem dělal, nebo co budu dělat, kam jedem a vždycky si s ní povídáme tak jako s prostředníkem, když sem tam já i Jolča, tak říkáme Matýzovi něco, co vlastně chceš říct Jolaně nebo něco takovýho. Že třeba řekneš: Hele Matýz, už se těšíš taky na ten oběd, vid', už aby byl hotovej..nebo něco takovýho, že mluvíš sice se psem, ale ta poznámka patří někomu jinýmu. A takhle se vlastně všichni dorozumíváme mezi sebou.“

Radek (32 let): „Já si s nim i povídám, hodně, říkám mu Lakouši nebo Lakiste nebo mu říkám ty houbičko, protože on dělá houbičku jako (špulí rty a ukazuje), když takhle špulí pusu.“

Lenka (43 let): „No jasně, no jasně to jako konverzujeme. A to i máma si s ní povídá a já si s ní povídám.“

Radka (36 let): „Komunikuju s ní, jako prostě někdy si myslím, že to až přeháním, že s ní jako mluvím normálně.“

To, že výše popsané situace a vztahy nejsou pouze metaforami a přirovnáními komunikačních partnerů, které je říkají, se potvrdilo u všech rozhovorů, kterým byl přítomen i pes. Každý z oslovených vypravěčů a vypravěček, který měl při rozhovoru svého psa u sebe, se na něho nejednou obrátil a žádal například potvrzení svých slov. Ačkoliv je patrné, že šlo pouze o řečnické otázky a pes svému pánovi neodpovídal, mluvili komunikační partneři na své psy opakovaně a opakovaně je žádali o souhlas s řečeným. Z toho, jak se ke svým psům během rozhovorů chovali, bylo také patrné, že všechny komunikační partnery poutá k jejich psům opravdu silný vztah plný lásky, úcty, obdivu a ve spoustě případů i vděku.

Například vypravěčka Hana žádala od své feny několikrát potvrzení svých slov, někdy jí dokonce kladla přímé otázky a nikdy nezapomněla Klaudii pohlédit nebo se na ni alespoň usmát. Podobně na tom byli ale i ostatní.

Hana (55 let):

1. „To byla prostě láska na první pohled, vid’?“ (obrací se na svého psa a usmívá se)
2. „Né nechodili, nikam sme nechodili na cvičák, vid’? (dává Klaudii pusku na hlavu)
3. „No a teď světríčky, naposled sem koupila loni svetříčky. Má asi čtyři nebo pět. Čtyři máš, že jo?“ (obrací se tázavě na Klaudii)

Jaroslava (76 let): „No a prostě sme spolu celej den, já bych jí tu nikdy nenechala moc dlouho, to ona by byla smutná a stejskalo by se jí, že jo Goldi (drbe psa pod bradou a usmívá se na něj). My už sme si na sebe zvykli, že sme tu spolu samy, když nás tu manžel takhle opustil, takhle nás tu nechal (hladí psa po hlavě, do očí jí vstupují slzy).“

Lada (69 let):

1. „To asi až tady Míša ten mi pomohl.“ (hladí psa po hlavě a usmívá se na něj)
 2. „Ale ten pes, ten je tu pořád se mnou a je to takovej můj společník a já si s nim povídám a sme pořád spolu no, vid' ty můj chlupáči? (opět hladí psa)
 3. „Co já se s nim napovídám já. My spolu v podstatě prokecáme celej den.“ (bere psa na klín, drží jeho hlavu v rukou a šišlá)
- Lenka (43 let): „Vlastnosti, no tak co bych ti řekla, Aninko, co seš, potvora.“ (směje se a mluví na psa)

3.3 Shrnutí

Výzkum ukázal, že mezi lidmi a jejich psy se tvoří rozsáhlá škála vztahů. Nejčastěji se objevuje případ pes jako přítel, kamarád a společník, který svému majiteli či majitelce zlepšuje náladu, dělá mu společnost a vyplňuje čas a prostor, který by jinak mohl být prázdný a nevyužitý. Pes nutí svého pána k pravidelnému režimu, ať už kvůli procházkám, rozvrhu krmení a venčení nebo dalším společným aktivitám.

Komunikační partneři oslovení provedeným výzkumem tráví se svými psy velké množství času a možná právě to, a také samozřejmě hluboký vztah, který k nim chovají, je vede k tomu, že své psy označují také za právoplatné členy rodiny. Na takovéto označení role psa se můžeme koukat a můžeme ho zkoumat dvojitým způsobem. V prvním případě, kdy chceme objevit skutečnou povahu rolí a funkcí psa v rodině, je potřeba dát si pozor na to, jak takový pes v dané rodině funguje a zda takové označení není jen pouhým přirovnáním, které narátor či narátorka použili, aby si usnadnili identifikaci role psa v domácnosti použitím známého slovního spojení.

Ve druhém případě může jít o zkoumání interpretace sociální reality nebo jevu konkrétního komunikačního partnera. Tehdy není důležité, zda pes je skutečným členem rodiny s výhodami i nevýhodami, jenž k tomu patří, ale to, že je tak komunikačním partnerem označen a vnímán. Vždyť v sociologickém kvalitativním výzkumu jde podle většiny autorů a sociologů převážně o to, jak lidé

tvoří, vnímají a interpretují sociální realitu. Tedy o to, jaké významy sociálním jevům přiřkládají.

Podobně můžeme nahlížet i na další vztahy, které se v rámci výzkumu objevily. Jedná se o takové vztahy, jenž nějakým způsobem majiteli psa nahrazují, simulují nebo doplňují některý z mezilidských vztahů. Objevili se například komunikační partneři, kteří vypověděli, že jim pes nahrazuje či simuluje dítě nebo vnouče. Šlo o narátory a nárátorky, kteří buď vlastní děti, nebo vnoučata zatím nemají anebo už s nimi jejich děti nežijí. Fakt, že takové vztahy skutečně existují a nejsou pouze implicitními vyjádřeními jednotlivých komunikačních partnerů, dokazuje to, jak se ke svým psům jejich majitelé chovají, jak s nimi jednájí a jaký jim zajišťují servis nad rámec poskytnutí potravy a místa k životu.

Vypravěči a vypravěčky popisující svůj vztah ke psu jako k dítěti své čtyřnohé mazlíčky zahrnují stejnou láskou a péčí jako své děti. Krmí psy nejkvalitnější stravou, pořizují jim stále nové hračky, oblečky a doplňky, berou je všude s sebou, na dovolené i na návštěvy. Také s nimi mluví a připisují jim nebo u nich objevují lidské emoce a vlastnosti. Navíc, co se týká simulace vztahu s dítětem, není to vztah pouze jednostranný. Pes se svým chováním k majiteli může projevovat jako dítě, a tak skutečně alespoň částečně tento poměr simulovat nebo nahradit. Pes má radost dostane-li novou hračku či pamlsk, a stejně jako dítě je schopen naučit se to, co se mu jeho pán snaží vštípit. S dětskou radostí svého pána vítá, projevuje smutek, když ho majitel opouští a působí zahanbeně, provede-li něco zakázaného. A takových příkladů se dá uvést spousta.

Jinak je tomu ale u dalšího vztahu, který se ve výzkumu objevil, a to je pes coby náhrada, simulace nebo doplnění vztahu s partnerem či partnerkou. Zde pes figuruje spíše jako přítel a společník, který vyplňuje čas a prostor, jež by jinak jeho majitel či majitelka pravděpodobně věnoval partnerskému vztahu s jiným člověkem. Vztah ve smyslu partnerství by v tomto případě nemohl fungovat se vším všudy a oboustranně jako je tomu u vztahu simulujícím dítě, a tak zde pes slouží spíše jako kamarád vyplňující prostor a čas, který by byl jinak bez přítomnosti partnera či partnerky prázdný.

Tato funkce či role nás částečně dostává k důvodům pořízení psa, a následně možná ke vzniku výše popsaných vztahů. Ve velké většině případů, respektive oslovených komunikačních partnerů, figuruje pes jako přítel, který svého majitele přivítá po příchodu domů, zlepšit špatnou náladu či zmírní smutek. Pes tak pomáhá nejen v případech každodenních strastí, kdy právě svým oddaným výrazem a vrtícím ocasem přivítá svého majitele či majitelku po těžkém pracovním dni, ale také ve chvílích, kdy jeho majitele zasáhne nějaká těžká rána například v podobě nemoci či úmrtí v rodině nebo v blízkém okolí. Pes tak, ať už přímo, či nepřímo, pomáhá svému majiteli překonat tuto těžká období. Buď pouze tím, že svému smutnému pánovi položí hlavu na klín a tiše sdílí jeho bolest, anebo tím, že ho nepřímo zaměstnává natolik, že pak není čas myslet na zármutek a strasti.

Důkazy o podobě a hloubce popsaných vztahů se objevily ve všech případech, kdy byl rozhovorům s vybranými komunikačními partnery přítomen i jejich pes. Vypravěči a vypravěči se svým psům v průběhu rozhovoru věnovali, někteří pyšně předváděli, co jejich pes umí, hladili je, chovali a ve spoustě případů také žádali o potvrzení svých slov, a tak doložili, že to, co v rozhovorech popisují je skutečně pravda a jejich pes zastává roli přítele a právoplatného člena rodiny.

Závěr

Jak je představeno v úvodu, cílem práce bylo zkoumat lidsko-zvířecí vztahy, respektive vztahy mezi lidmi a psy. Teoreticky v průběhu jejich společné cesty dějinami a prakticky na konkrétních komunikačních partnerech a jejich psech. Teoretická část si kladla za cíl představit historii vztahů mezi lidmi a jejich psy, tak jak se tvořily a vyvíjely během jejich společné cesty. Práce úspěšně popsala vznik vztahů mezi lidmi a psy a jejich podobu, respektive jednotlivé role, které psi v průběhu dějin zastávali v různých časových dobách a zeměpisných šířkách, a to vše s využitím rozsáhlé odborné literatury a prověřených autorů z řad sociologů, psychologů, antropologů, etnologů, biologů a dalších. Předložená práce tak může doplnit teoretickou základnu a poznatky, které jsou již k této problematice napsané, ale zatím nejsou příliš rozsáhlé a dostačující.

Cílem výzkumné části práce bylo zjistit, jaké konkrétní vztahy mezi lidmi a jejich psy vznikají, zda existují takové vztahy, kdy pes svému majiteli simuluje, nahrazuje nebo doplňuje některý z mezilidských vztahů, a jak potom takové vztahy vypadají. Provedeným výzkumem se podařilo alespoň částečně na výzkumné otázky odpovědět, a tak objevit například širokou škálu vztahů, které se mezi lidmi a psy tvoří. Ať už jde o vztah pes jako přítel, společník nebo kamarád nebo některý vztah simulující spojení mezilidské, tedy pes coby náhrada nebo simulace dítěte, vnoučete či partnera. K tomu se vážou tvrzení, která se na začátku a v průběhu bádání objevila a na která výzkum také částečně odpověděl.

První z nich je tvrzení, že ovdovělým lidem pes nahrazuje, doplňuje nebo simuluje vztah se zemřelým parterem v tom smyslu, že pes svému majiteli vyplní prázdny čas, prostor a citovou prázdnotu, která se po smrti partnera může objevit. Přesně to také výzkum prokázal. Pes svému majiteli zemřelou osobu nenahradí, ale pomůže mu překonat tuto ztrátu a rychleji se zapojit zpět do běžného života.

Podobně je tomu i u dalšího tvrzení, jež výzkum potvrdil, kdy pes vyplňuje prázdnotu a citové vazby rodičům, jejichž děti již opustily společný domov. Děti sice nezmizely ze života rodičů úplně, ale každodenní prostor svých rodičů, ve kterém se do této doby objevovaly, je po jejich odchodu prázdny a v případě

oslovených komunikačních partnerů ho vyplňuje právě pes. Také lidé žijící samostatně a vlastníci psa, respektive oslovené narátorky vypověděly, že jim pes vyplňuje čas a prostor, který by jinak mohl obsáhnout partner či partnerka.

Další tvrzení se týkalo mladých párů před pořízením potomka. Zde výzkum naznačil, že existují případy, kdy pes nahrazuje páru dítě, ať už byl za tímto účelem pořízen nebo nebyl. Ukázalo se, že existují také lidé, kteří to tak nevnímají a ačkoliv o psa společně pečují, dělí si starosti a povinnosti, které to přináší, tak nemají pocit, že by jim pes simuloval nebo nahrazoval dítě. Pro další výzkum by bylo jistě přínosné a zajímavé prozkoumat důvody, které tato odlišná vnímání zapříčiňují. Provedený výzkum poukázal možnost, že to může být způsobeno například různou historií vztahu se psy a v té návaznosti možná s hloubkou a délkou vztahu, kterou si daný komunikační partner se psy stačil vytvořit. Takové tvrzení je zatím pouze domněnkou. Co je ale jisté, a co oba oslovené páry shodně uvedly, je fakt, že chápou společnou péči o psa jako dobrou přípravu na péči o miminko a s tím spojené starosti.

Posledním a pravděpodobně nejzajímavějším tvrzením, které se objevilo, je představa, že vztah mezi člověkem a jeho psem je vztahem vlastního druhu, zcela novým vztahem objevujícím se v řadě spojení, jež si lidé vytvářejí a že tedy není náhradou simulací či doplněním některého mezilidského vztahu. Tento fakt může potvrdit například to, že všichni oslovení komunikační partneři považují své psy za členy rodiny a určují jim tak místo na stejné úrovni jako mají ostatní. Toto tvrzení je však velmi odvážné a než se skutečně potvrdí je potřeba provést další výzkumy a bádání. Ačkoliv už nyní není zcela jasně hodné vyvrácení. Vždyť postavení psů ve společnosti získává a zastává stále více a více důležitou roli a stává se jedním z formulujících jevů naší společnosti.

Přes propracovaný výzkum a analýzu je možné, že ne všechny existující vztahy byly odhaleny, a tak je zde prostor pro další, podrobnější bádání. Zvolená metoda byla sice správná a poměrně se osvědčila, přesto by bylo možné udělat několik úprav. Metoda sběru dat, tedy rozhovory dle scénáře, by mohla být zachována, jen by měl být dán větší pozor na výběr otázek a strukturu rozhovoru.

V této části výzkumu jsou patrné mezery a prostor pro eventuální vylepšení v případě dalšího výzkumu na dané nebo podobné téma.

Pro další výzkum této oblasti by bylo jistě zajímavé zaměřit se také například na další typy komunikačních partnerů, třeba rodiny s dětmi a jejich vztahy se psy. Nebo zkoumat problematiku například z hlediska genderu, tedy jaké jsou a existují-li vůbec rozdíly mezi vztahy žen a jejich psů a mužů a jejich psů. Téma je široké a nabízí rozsáhlou řadu oblastí, které by bylo možné zkoumat, a tak si jistě své místo v sociologii zaslouží.

Přestože práce obsahuje určité mezery, tak by její výsledky, jak již bylo řečeno, mohly alespoň částečně doplňovat i trhliny v odborné literatuře a posloužit jako základ či východisko pro další bádání v této oblasti. Přínos práce by měl být shledáván převážně ve výzkumné části, která nabízí konkrétní výsledky sesbírané během výzkumu v terénu, a tak zaručující autenticitu, tedy skutečnou podobu zkoumaných jevů. Širší výzkum na toto téma zatím nebyl v našich podmínkách proveden, a tak by mohl být výzkum inspirací pro další bádání.

Přesto, ať už je vztah, který lidé se svými psy navazují, simulací některého mezilidského vztahu, nebo jde o vztahy zcela nové, jež by měly mít vlastní kategorii a zařazení, je jasné, že jsou tyto vztahy velice významné při interpretaci a formování dnešní sociální reality a celé společnosti a zaslouží si tak pozornost sociologie a ostatních společenských věd. To potvrzuje i Dona Jeanne Haraway, která píše, že v roce 2006 vlastnilo přibližně 69 milionů amerických domácností domácí zvířata. Rodiny tak dávaly domov asi 73,9 milionům psů, 90,5 milionům koček, a 16,6 milionům ptáků, za které utratily více než 38 miliard dolarů. Je tedy patrné, že dnes, více než kdy předtím v historii, jsou naši mazlíčci skutečnými členy rodiny a jako takoví si zaslouží naši pozornost a neméně pozornost sociálních věd [Haraway 2008].

Literatura

Atkinson, Michael, Kevin Young. 2005. „Greyhound Racing and Sports-Related Violence“. In Arluke, Arnold, Clinton, Sanders (ed). *Between the species*, San Luis Obispo, Pearson, s 214 – s 221.

Bekkof, Marc. 2009. *Na zvířatech záleží*. Praha: Triton.

Bryman, Alan. 2001. *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.

Creswell, John W. 2002. *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London, New Delhi: Sage Publ. Thousand Oaks.

Disman, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum

Furst, Gennifer. 2009. „How Prison-based Animal Programs Help Inmates“. In Arluke, Arnold, Clinton, Sanders (ed). *Between the species*, San Luis Obispo, Pearson, s 272 – s 285.

Haraway, Donna J. 2003. *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago:Prickly Paradigm Press.

Haraway, Donna J. 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Hejhalová, Ivana. 2004a. „Jak štěkají psi a lidé“ [online]. *Biograf* (34): 105 odst. [12.2 2013] Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v3403>.

Hejhalová, Ivana. 2004b: „Jak u nás vstupovali psi do sociologie“ [online]. *Biograf* (34): [12.2 2013] Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=3405>.

Hendl, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

Irvine, Leslie. 2003. „How Shelters "Think" about Clients Needs and Unwanted Pets“. In Arluke, Arnold, Clinton, Sanders (ed). *Between the species*, San Luis Obispo, Pearson, s 259 - 271.

Kholová, Helena. 1987. *Historie psího rodu*, Praha: Práce

Koldinská, Marie. 2005. „Červená chrtice od pana Trčky“ [online]. *Dějiny a současnost*, 2/2005:Lidé a jejich zvířata. [14.2 2013] Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/2/cervena-chrtice-od-pana-trcky/>.

- Komárek, Stanislav. 2011. *Ochlupení bližní: Zvířata v kulturních kontextech*. Praha: Academia
- Komárek, Stanislav. 2005. „Přátelé nejvěrnější“ [online]. *Dějiny a současnost*, 2/2005:Lidé a jejich zvířata: [14.2 2013] Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/2/pratele-nejvernejsi/>.
- Kouřil, Petr. 2004. „Štěkají psi nebo je lidé slyší štěkat? Problém kompetencí u zvířat“ [online]. *Biograf* (34): 11 odst. [12.2 2013] Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=3404>.
- Lenderová, Milena. 2005. „Vždy s oddaností tklivou a nezištnou“. *Dějiny a současnost*, [online]. 2/2005:Lidé a jejich zvířata: [12.2 2003]Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/2/vzdy-s-oddanosti-tklivou-a-nezistnou/>.
- Maxwell, Joseph A. 2012. *Qualitative Research Design: An Interactive Approach*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Mica, Adriana. 2011. „Strategie of Cognitive Dissonance Reduction and Unintended Consequences of “Adoption“ of Stray Dog in Romania“. In Gibas, Petr, Karolína, Pauknerová, Marco Stella, et al (ed). *Non-humans in Social Science*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. s 69 – s 85.
- Mondéme, Chloé. 2011. „Animals as a Subject Matter for Social Science: When Linguistic Addresses the Issue of Dog’s “Speakership““. In Gibas, Petr, Karolína, Pauknerová, Marco Stella, et al (ed). *Non-humans in Social Science*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. s 87 – s 104.
- Patterson, Charles. 2002. *Věčná Treblinka*. Praha: Práh.
- Ramirez, Michael. 2006. „Dog Ownership as a gender Display“. In Arluke, Arnold, Clinton, Sanders (ed). *Between the species*, San Luis Obispo, Pearson, s 53 – s 64.
- Sax, Boris. 2003. *Zvířata ve Třetí říši. Domácí mazlíčci, obětní beránci a holokaust*. Praha: Dokořán.
- Strauss, Anselm L., Corbinová, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.
- Šanderová, Jadwiga. 2005. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Švaříček, Roman, Klára Šed'ová. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál

Wells, Deborah. 2007. „Domestic Dogs and Human Health“. In Arluke, Arnold, Clinton, Sanders (ed). *Between the species*, San Luis Obispo, Pearson, s 286 – s 311.